Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

NYT FRA HISTORIEN



27. årgang, 1. hæfte

1. oktober 1976

JYSK SELSKAB FOR HISTORIE

NYT FRA HISTORIEN

udkommer med et hæfte på 32 sider hvert kvartal (1. marts, 1. juni, 1. september og 1. december).

Årsabonnement koster 46,00 danske kroner (portofrit tilsendt) og kan tegnes hos Jysk Selskab for Historie, Vester Allé 12, 8000 Århus C. Medlemmer af Selskabet (kontingent 66 kr.) modtager foruden Nyt fra Historien også tidsskriftet Historie (ca. 300 sider).

Redaktion: overarkivar, dr. phil. VAGN DYBDAHL.
universitetslektor, cand mag. NIKOLAJ PETERSEN.
rektor, mag. art. ERIK RESKE-NIELSEN.
professor, dr. phil. RUDI THOMSEN.

Bidrag til dette hæfte er yderligere leveret af universitetsadjunkt, cand. mag. ANDERS BØGH (A.B.), universitetslektor, cand. mag. ERIK CHRISTIANSEN (E.C.), universitetslektor, cand. mag. AKSEL DAMSGAARD-MADSEN (A.D.-M), cand. mag. OLE DEGN (O.D.), stud. mag. LARS DYBDAHL (L.D.), arkivar, mag. art. HENRIK FODE (H.F.), arkivar, cand. mag. IB GEJL (I.G.), stud. mag. TERKEL HANSEN (T.H.), overarkivar, dr. phil. VELLO HELK (V.H.), arkivar, mag. art. CHR. R. JANSEN (C.R.J.), arkivar, cand. mag. ERIK KORR JOHANSEN (E.K.J.), universitetslektor, fil. dr. MICHAEL LINTON (M.L.), universitetslektor, cand. mag. NIELS LUND (N.L.), cand. phil. DORITH MADSEN (D.M.) og universitetslektor, dr. phil. ERIK ULSIG (E.U.).

Editorial office
Redaktionens adresse Erhvervsarkivet, Vester Allé 12, Århus C, Danmark

OLDTIDEN

FRANÇOISE DUNAND & PIERRE LÉVÊQUE: *Les syncrétismes dans les religions de l'Antiquité.* (ÉUDES Préliminaires aux Religions Orientales dans l'Empire Romain 46; Brill, 1975). 235 s., 96 gld.

Normalt behandler de efterhånden over 40 bind af det store EPRO-samleværk om romerrigets religioner enkelte guddomme i de enkelte provinser; men dette 46. bind adskiller sig fra de øvrige ved at behandle fænomenet religionsblanding, synkretisme, i oldtiden, nærmere betegnet i faraonernes Ægypten, i det mykenske Grækenland, på Cypern, hos hittitterne samt i det tidligste Italien og i forskellige af romerrigets provinser (hvorved bogen naturligt falder ind i serien). Hertil kommer bl.a. nogle »remarques méthodologiques à propos de la question de »l'hellénisation du christianisme««. Bogens forskellige afsnit er indlæg fra et kollokvium i Besançon i 1973, og når så væsentlige emner som klassisk græsk og romersk religion ikke er med i ovenstående liste, skyldes det simpelt hen, at de har været diskuteret på et tilsvarende tidligere kollokvium i Strasbourg i 1971. Skønt emnet synkretisme har en betydelig almen interesse, er bogen dog nok, både i indhold og i pris, først og fremmest for fagfolk.

A.D.-M.

Antike Gemmen in deutschen Sammlungen. Band IV. Hannover und Hamburg. Text + Tafeln. Herausgegeben von PETER ZAZOFF; bearbeitet von MARGILDIS SCHLÜTER, GERTRUD PLATZ-HORSTER und PETER ZAZOFF. (Franz Steiner, 1975). 437 s. + 287 pl., 390 DM.

Den nye levering, i to monumentale bind, af den fremragende tyske publikationsrække om antikke gemmer, der fortsat redigeres af Peter Zazoff, omfatter ikke mindre end 1900 gemmer fra den minoiske, græske, fønikiske, akæmenidiske, etruskiske, romerske, sassanidiske, »gnostiske« og tidlig-kristne kulturkreds, opbevarede i to nordtyske museer: Kestner-Museum i Hannover og Museum für Kunst und Gewerbe i Hamburg. Om nogen jævnbyrdighed er der dog langtfra tale, idet Kestner-museet tegner sig for næsten 1800 gemmer, medens museet i Hamburg kun kommer op på 140 og da nærmest er med i bindet som en slags appendix til den imponerende rige samling i Hannover. Denne, hvis store hovedbestanddel er en frugt af den hannoveranske diplomat August Kestners samlervirksomhed under et 36-årigt ophold i Rom i forrige århundrede, har hidtil været upubliceret, og derfor betyder dens fremlæggelse i nærværende serie en meget stor landvinding for den gemmologiske videnskabsgren. Som vanligt i serien indeholder tekstbindet imponerende fyldige katalogoplysninger om hver enkelt gemme, inklusive henvisninger til kendte paralleller (med udførlige litteraturoplysninger), men desværre i de fleste tilfælde uden proveninensangivelse, hvilket dog ikke skyldes udgiverne, men må lægges Kestner til last.

ORIENTEN

A. J. ARKELL: *The Prehistory of the Nile Valley.* (Handbuch der Orientalistik VII, Kunst und Archäologie, I 2 A 1; E. J. Brill, 1975). 55 s., 36 gld.

På den begrænsede plads gives i stærkt koncentreret form en suveræn oversigt over Nilens forskellige forhistoriske kulturkomplekser fra de tidligste stenalderfund frem til den gerzeiske kultur, som mundede ud i Menes' rigssamling. Arkell har selv ydet en betydningsfuld indsats inden for udforskningen af Sudans forhistorie, og derfor begrænser han sig ikke til Ægypten, men medtager også på lige fod det store naboland i syd. Til belysning af hver enkelt kulturfase gør forf. rede for alle vigtige fund (så vidt muligt ledsaget af C 14-dateringer), og gennem

en lang række stregtegninger bringes det' arkæologiske materiale - i sagens natur først og fremmest keramikken - til skue på en instruktiv måde. Som afslutning en ret omfattende bibliografi, til hvilken der i rigt mål henvises i teksten.

ANTIKKEN

KONRAT ZIEGLER (†), WALTHER SONTHEIMER und HANS GÄRTNER (ed.): *Der kleine Pauly.* Lexikon der Antike. V. (Druckenmüller, 1975). 1652 sp. + 20 s., 159 DM.

Der kleine Pauly begyndte at udkomme i 1963, og der skulle da hengå hele 12 - og ikke, som oprindelig beregnet, 3 - år, inden værket med det nu foreliggende bind nåede til afslutning; men undervejs voksede det jo også fra 4 til 5 bind à ca. 1600 spalter; så et helt lille værk er der trods navnet ikke tale om.

Bind V indeholder artikler fra Schaf til Zythos, og derefter følger ikke mindre end 80 sider Nachträge, hvor man bl.a. kan finde friske bibliografiske henvisninger, og som afslutning er der 16 sider corrigenda et addenda til samtlige 5 bind. Det må med glæde konstateres, at den grundighed og akkuratesse, som fra første færd prægede værket, er fastholdt til det sidste. Redaktionen - som under udarbejdelsen af bind 5 mistede sin senior, professor Ziegler - har, uanset det lidt langsomme tempo, udført en bedrift med udsendelsen af dette lettilgængelige realleksikon, som dagligt gør stor nytte ved at tjene til en første orientering for tusinder af forskere og studerende verden over, som beskæftiger sig med oldtidens historie og kulturliv.

HELLAS

M.I. FINLEY: *Die Griechen.* Eine Einführung in ihre Geschichte und Zivilisation. (Beck'sche Elementarbücher; C.H. Beck, 1976). 150 s., 16,80DM (paperback).

Professor Finleys udmærkede syntese af Hellas' oldtidshistorie, der først udkom på engelsk i 1963 (se NFH XIV s. 229; desuden en Penguin-udgave 1964) og derefter er oversat til flere sprog, bl.a. dansk (NFH XVI s. 98), foreligger nu også på tysk. Bortset fra småændringer og -rettelser er indholdet identisk med de foregående udgaver; dog er der, til forskel fra den danske udgave, overhovedet ingen illustrationer, og bogen er tættrykt og derfor ikke just letlæst. Til gengæld er - også til forskel fra den danske udgave - den gode, fyldige bibliografi medtaget i den tyske og tilmed helt ajourført, vel nok overvejende med tysksprogede titler, men også med adskillige andre.

A.D.-M.

KARL-WELWEI: *Unfreie im antiken Kriegsdienst.* Erster Teil: Athen und Sparta. (Franz Steiner, 1974). 210 s., 68 DM.

HANS KLEES: *Herren und Sklaven.* Die Sklaverei im oikonomischen und politischen Schrifttum der Griechen in klassischer Zeit. (Franz Steiner, 1975). 241 s., 52 DM. (Forschungen zur antiken Sklaverei, herausg. von J. Vogt und H.V. Instinsky, Band V und VI).

Det af Joseph Vogt iværksatte arbejde med dels at få russiske monografier om slaveriet i antikken oversat til tysk, dels at få publiceret tyske monografier om dele af slaveriet har givet nogle betydningsfulde bidrag til forståelse af denne så centrale side af det antikke samfund. De to her omtalte bind opfylder til fulde de forventninger, man stiller til denne series kvalitet og omhu.

Welwei behandler kyndigt anvendelsen af slaver og andre ufrie i de græske krige, dels i normale tilfælde som tros- og flådemandskab, dels i extraordinære situationer, hvor ufrie gjorde krigstjeneste til gengæld for løfte om frigivelse. Foruden en excurs om det omdiskuterede slaveregimente i Argos er det Athen og Sparta, som behandles i dette bind. Der loves et næste bind om de øvrige græske poleis, de hellenistiske riger og Rom, som vi kun kan glæde os til snart også at få publiceret.

Klees' bog er en lige så kyndig behandling af terminologi, af slavernes retslige stilling i forhold til deres herrer samt af de økonomisk-

politiske skrifters anvisninger og overvejelser om herre-slaveforholdet, hvor hovedvægten naturligt er lagt på Xenophon, Platon og Aristoteles.

Klees' bog er så meget mere prisværdig, som det er den første samlede monografi om dette emne, mens Welweis bog er en tiltrængt afløser for ældre behandlinger. Begge bøger er præget af omfattende henvisninger til kilder og forskning; dog må man undre sig over den ringe vægt, de to forfattere har lagt på Finleys centrale artikler og synspunkter.

E.C.

FRANCISCO R. ADRADOS: *Festival, Comedy and Tragedy.* The Greek Origins of Theatre. (Brill, Leiden, 1975). 470 s., 120 gld.

Som undertitlen fortæller, er formålet med denne digre bog, der er en forkortet (!) engelsk udgave af det spanske værk »Fiesta, Comedia y Tragedia« fra 1972, at klarlægge det græske dramas genesis. Med dette for øje underkaster forf. de elementer, der er fælles for de forskellige dramatiske genrer, tragedie, komedie og satyrspil, en indtrængende analyse. Han bygger ikke alene på selve de græske dramaers oplysninger, men inddrager også religionshistorien i almindelighed i sin lærde undersøgelse, og hans hovedresultat bliver, at de nævnte fælleselementer alle stammer fra landbrugsreligionen - og ikke alene Dionysos-kulten. Dermed skulle problemet om dramaets oprindelse være klarlagt. Adrados' selvsikre og meget uortodoxe bog vil sikkert på adskillige punkter fremkalde indsigelser fra fagfæller; men at han i høj grad har befrugtet udforskningen af dramaets forhistorie, kan ikke betvivles.

SIGNE ISAGER & MOGENS HERMAN HANSEN: *Aspects of Athenian Society in The Fourth Century B. C.* A Historical Introduction to and Commentary on the Paragraphe-speeches and the Speech against Dionysodorus in the Corpus Demosthenicum (XXXII-XXXVIII and LVI). (Odense University Press, 1975). 270 s.

I 1972 udsendte de to unge universitetslektorer Signe Isager, Odense, og Mogens Herman Hansen, København, tobindsværket »Attiske retstaler fra Demosthenes' tid«, hvori de leverede en dansk oversættelse af 8 Demosthenestaler, som de ikke alene forklarede i udførlige, grundige kommentarer, men yderligere placerede på en bred baggrund i en omfattende lærd indledning, som dels behandler de væsentlige sider af Athens økonomiske liv: udenrigshandel, bankvæsen og minedrift, der specielt drøftes i de pågældende taler, dels giver en tiltrængt introduktion i den athenske privatproces' organisation. Dette værdifulde værk, som blev omtalt i NFH XXIII s. 68, er nu udsendt i en engelsk oversættelse (ved Judith Hsiang Rosenmeier). Dog har forfatterne forståeligt nok undladt en engelsk version af selve talerne - en sådan foreligger jo allerede i Loeb-udgaven - men til gengæld har de ført de vigtige tabeller over vase- og møntfund à jour, og yderligere er de afsluttende appendices blevet øget med en studie ved Signe Isager over begreberne »aphesis« og »apallage« inden for retsproceduren. Derimod er det bibliografiske afsnit ikke blevet øget i nævneværdig grad.

B. BAR-KOCHVA: *The Seleucid Army.* Organization and Tactics in the Great Campaigns. (Cambridge University Press, 1976). 310 s. + 17 kort, 5.50 £.

Selv om der naturligvis foreligger adskilligt både i større værker og i artikelform om hellenistisk militærhistorie, udfylder nærværende monografi, skrevet af en lektor i hellenistisk historie og jødisk oldtidshistorie fra Tel-Aviv, en tom plads, dels fordi den overkommeligt - men ikke overfladisk - samler, hvad vi ved om hæren i det største af de hellenistiske riger, dels fordi den sætter hæren ind i den politiske, økonomiske og kulturelle udvikling, f.eks. hvad angår hærens rekruttering fra soldaterkolonier. Bogen falder i 2 hovedafsnit; det første behandler hærorganisationen: størrelse, rekruttering, våbenarter, kommandoforhold, uddannelse og disciplin; i det andet behandles de store slag, dels mellem de hellenistiske riger indbyrdes; dels mellem seleukidemagten og jøderne. For-

fatteren tilskriver seleukidehæren »considerable ability«; at dens falankser kom til kort over for de romerske legioner, skyldtes dels aftagende disciplin, dels dårlig ledelse. Bogen, som er udsprunget af en Cambridge-disputats fra 1972, er ikke overdådig i udstyr: teksten er et nedfotograferet manuskript; kortene er alle skitser over slagmarker eller hæropstillinger; ellers er der ingen illustrationer. Til gengæld vil prisen næppe chokere nogen, og bogen kan anbefales som udgangspunkt for interesserede i dette og tilgrænsende emner.

A.D.-M.

Corinth. Results of Excavations Conducted by the American School of Classical Studies at Athens. Vol. VII, Part III. R. ROGER EDWARDS: *Corinthian Hellenistic Pottery.* (The Amc. School of Class. Studies at Athens, Princeton, N.J., 1975). 254 s. + 86 pl., 35 $.

Denne nye publikation af materiale fra de amerikanske udgravninger i Korinth er ligesom sine talrige forgængere et højttalende vidnesbyrd om dette omfattende arkæologiske foretagendes centrale betydning. Emnet er, som titlen fortæller, den korinthiske keramik fra den hellenistiske periode, og udgiveren, dr. Edwards fra University Museum i Philadelphia, repræsenterer den højeste ekspertise på området, ikke alene vundet gennem en årelang beskæftigelse med den hellenistiske keramik fra Korinth-udgravningerne, men også kraftigt udbygget gennem hans tilknytning til de athenske Agora-udgravninger, ligeledes som specialist i hellenistisk keramik. Som frugt af en systematisk behandling af de enkelte repræsenterede keramikgrupper når Edwards, under udnyttelse af over hundrede fund, frem til at opstille et kronologisk system for den hellenistiske keramik fra Korinth, som vil være af stor værdi for den videre arkæologiske udforskning af den pågældende tidsalder. Nu har det ganske vist siden afslutningen af manuskriptet, som allerede fandt sted i 1970, vist sig, at et kronologisk holdepunkt fra hellenismens begyndelse, som Edwards bygger på, ifølge de sidste års forskning uden tvivl skal forskydes med et kvart århundrede ned i tiden, og dette vil ikke kunne undgå at få følger for hele kronologisystemet. Men til trods herfor står det fast, at der med Edwards' publikation er lagt et solidt grundlag, som med de nødvendige modifikationer vil være til stor nytte for fagfællerne.

ROM

M. CARY and H. H. SCULLARD: *A History of Rome down to the Reign of Constantine.* (Macmillan, 1975). 694 s., 7.95 £.

Ikke mindst i den angelsaksiske verden har den ret omfattende og vel afbalancerede lærebog i Roms historie, London-universitets professor i oldtidshistorie, M. Cary, udsendte i 1935, vundet vid udbredelse. Efter en række genoptryk kom den i 1954 i en 2. udgave, og siden har denne, hvis revisioner ikke var særlig omfattende, selv oplevet ikke mindre end 7 nye oplag. Det er imidlertid blevet mere og mere klart, at Carys fremstilling på talrige punkter er kommet ud af trit med, hvad der kan kaldes forskningens aktuelle stade, og derfor har Carys efterfølger, professor Scullard - som nu selv er faldet for aldersgrænsen - påtaget sig den tiltrængte ansigtsløftning af værket i en revideret 3. udgave. Resultatet er blevet et helt ny og absolut tidssvarende oversigtsværk, som for en stor del er helt omskrevet og kraftigt udvidet, ikke mindst for kongetidens vedkommende, hvor den nyeste arkæologiske forsknings resultater er integreret. Der er også tale om en kraftig udvidelse af det dokumentariske billedstof, og som noget specielt værdifuldt er det afsluttende noteapparat nu nået helt op på 80 tættrykte dobbeltspaltede sider med et væld af ajourførte bibliografiske oplysninger. Som det var at vente af Scullard, kendetegnes hans version af Carys tekst ikke alene ved grundighed og pålidelighed, men udmærker sig også ved en særdeles klar sagsfremstilling. Der er kort sagt ydet en bemærkelsesværdig indsats for at bevare det klassiske oversigtsværks livskraft.

ERNST MEYER: *Einführung in die lateinische Epigraphik.* (Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1973). 147 s., 26.50 DM.

Den kendte schweiziske oldtidshistoriker Ernst Meyer - professor emeritus fra Zürichs universitet - har i den foreliggende lille bog i serien »Die Altertumswissenschaften. Einführungen in Gegenstand, Methoden und Ergebnisse ihrer Teildisziplinen und Hilfswissenschaften« leveret en særdeles letlæst og nyttig førsteintroduktion i den latinske epigrafik, hvortil et vist kendskab er absolut nødvendig for enhver, der driver forskninger i det gamle Roms, specielt kejsertidens historie. Efter en indledning om disciplinens historie følger et kort kapitel om materiale og teknik. Kapitel III og IV er henholdsvis helliget skriften og indskriftsklasserne. Derefter behandles sprog, stil, forkortelser, personnavne og cursus honorum i kapitel V, og endelig bringes selve fremstillingen til ende i kapitel VI om datering og behandling af indskrifterne. I de enkelte kapitler henvises til en lang række vigtige indskrifter og deres offentliggørelse, men også lejlighedsvis til den moderne speciallitteratur, og afslutningsvis bringes som Anhang II en almen sagligt opdelt bibliografi, som vil være til stor nytte for læseren. Ikke mindre vil denne skønne på det forudgående Anhang I, i hvilket forf. på 15 sider har samlet de vigtigste forkortelser, man støder på i de latinske indskrifter. Til allersidst burde Meyer have givet nogle smagsprøver på de forskellige indskriftstyper; men det har han - måske af frygt for at sprænge seriens rammer - beklageligvis snydt læseren for.

HILDEGARD TEMPORINI (ed.): *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt.* Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung. II. Principat. Erster und zweiter Band. (de Gruyter, 1974-75). 1140 + 1061 s., 360 + 340 DM.

De to foreliggende førstebind af serie II af det kæmpemæssige festskrift til Joseph Vogt i anledning af 75-årsdagen i 1970 - der nu er blevet efterfulgt af en 80-årsdag! - er i lighed med det tidligere omtalte bind I af første serie om republikken (se NFH XXV s. 4) helliget den politiske historie - i videste forstand. Der er tale om en fordobling af omfanget i forhold til republikbindet, og så bliver det endda inden længe en tredobling, idet der er et tredje bind om principatets politiske historie under opsejling.

Til gengæld for den kolossale opsvulmen af stoffet er der blevet gennemført en mere systematisk opdeling, idet bind I indeholder bidrag til kejsertidens almene politiske historie (f.eks. om principatets væsen, om den prosopografiske forsknings fremskridt, om senatorstanden, om hæren, om by og territorium (med tilhørende 106 plancher), om epigrafik, om papyrologi, om numismatik etc. etc.), medens bind II byder på en kronologisk opdelt gennemgang af den romerske kejserhistorie fra Augustus frem til Diokletian - dog med et par lakuner, som vil blive udfyldt i bind III. Dette bind skal ellers være geografisk opdelt, med behandlinger af de forskellige romerske provinser og den romerske verdens rand- og nabofolk.

Ligesom det var tilfældet i det omtalte republikbind, er de enkelte afsnit i de to udkomne principatbind (henholdsvis 26 og 27 i tal) udarbejdet af anerkendte fagmænd fra en lang række lande, med benyttelse af såvel tysk som engelsk, fransk og italiensk, og hovedformålet med artiklerne er fortsat at redegøre for forskningsfremskridtene på de forskellige felter i de sidste årtier, med tilhørende udtømmende bibliografiske oplysninger. Dermed opfylder værket til fulde sit formål: at levere en grundig status over vor viden om romerriget, som kan danne et naturligt udgangspunkt for den fremtidige forskning. Kort sagt et helt uundværrligt hjælpemiddel for enhver, der beskæftiger sig seriøst med romersk historie og kultur.

PHILIP TYLER: *The Persian Wars of the 3rd Century A.D. and Roman Imperial Monetary Policy, A.D. 253-68.* (Historia-Einzelschriften. Heft 23; Franz Steiner, 1975). 56 s. + III plancher og 57 tabeller, 24 DM.

De omfattende krige, romerriget førte i øst og

ved Donau-grænsen fra og med Marcus Aurelius' regeringstid, medførte en stærk forøgelse af de statslige udgifter, som man forsøgte at klare med en voldsom forringelse af sølvmønternes vægt og sølvindhold, og det tilsyneladende med held i begyndelsen.

I den foreliggende afhandling analyserer Tyler sølvmønterne fra perioden 253-68 e.v.t., først og fremmest på grundlag af de vigtigste »skattefund«, og når frem til den interessante, men overbevisende konklusion, at mønterne bestemt for cirkulation i den østlige del af riget havde et betydeligt større sølvindhold (op til 10% mere) end de mønter, der blev præget for de vestlige dele, og at dette er udtryk for en bevidst møntpolitik.

Afhandlingen kaster således et interessant lys over den romerske møntprægning og sætter et tiltrængt spørgsmålstegn ved mange myter om romersk »rigsmønt« og militærkejsertidens »inflation«.

E.C.

HEINRICH KRAFT (hrsg.): *Konstantin der Grosse.* (Wege der Forschung Band CXXXI; Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1974). 475 s.

Til den efterhånden omfattende Wege der Forschung-serie er nu også føjet et bind om den altid omdiskuterede kejser Konstantin den Store. Det består af 13 artikler + en indledning samt 6 sider litteraturliste, register og endelig et par sider med ganske kortfattede biografiske oplysninger om artiklernes forfattere. Der er stor overvægt af tyske artikler, bl.a. af Hermann Dörries, Ed. Schwartz og Joseph Vogt, men dog også navne som Andreas Alföldi, Norman Baynes og Henri Grégoire - alle oversat til tysk ligesom i seriens øvrige bind. Endnu større overvægt er der - vel naturligt nok - til kirkehistorien, idet artiklerne øjensynlig næsten alle på en eller anden måde handler om Konstantins religionspolitik. Alt i alt en nyttig samling for viderekomne og sikkert også et bekvemt grundlag for en universitetsøvelse, men næppe for begynderen, der nok hellere må holde sig til en af de »almindelige« fremstillinger om Konstantin den Store, f.ex. Joseph Vogts eller vor hjemlige Hal Kochs.

A.D.-M.

SV. AAGE BAY: *Den første kristne kunst.* Romersk katakombemaleri og sarkofagskulptur. (Odense Universitetsforlag, 1975). 130 s., 73,20 kr.

Bogen er en kompetent og detaljeret fremstilling af emnet med hovedvægten på billedfremstillingernes stil og symbolik. Især får man et godt indblik i de kristne billedsymbolers (til dels hedenske) oprindelse og udvikling samt periodens synkretistiske præg. Bogen er forsynet med noter og litteraturhenvisninger, en exkurs om de enkelte motiver, omfattende litteraturliste, billedfortegnelse samt et sagregister. Ifølge forordet er hensigten at give en almentilgængelig fremstilling, hvilket også er lykkedes. Dette skæmmes dog af en omfattende, til dels overflødig, anvendelse af fremmedord og fagudtryk. Sidstnævnte forklares ganske vist, når de indføres i teksten; men da der ingen krydshenvisninger er og de ikke er optaget i registret, er det noget nær umuligt senere at finde tilbage til dem. En ordforklaringsliste havde været ønskelig. Illustrationsmaterialet er særdeles omfattende og på forbilledlig vis integreret i teksten, således at billederne er anbragt, hvor de omtales. Desværre er den tekniske kvalitet ikke særlig høj og formatet lille, hvorfor det ofte er umuligt at skelne andet end maleriets eller sarkofagens helt generelle komposition.

D.M.

MIDDELALDEREN

Medievalia et Humanistica. Studies in Medieval and Renaissance Culture. New Series: Number 6. Medieval Hagiography and Romance. (Cambridge University Press, 1976). 223 s., 9 £.

Tidsskriftet Medievalia et Humanistica, som

blev grundlagt i 1943, er siden 1970 udkommet i en ny serie under ledelse af Moder Languages Association og udgivet af en række førende specialister inden for middelalder- og renæssanceforskning. Man vil her præsentere et bredere udvalg af emner end tidligere: litteratur, kunst musik, arkitektur, videnskab, jura, økonomi og filosofi. Dette nummer beskæftiger sig med problemer vedrørende hagiografi og litteraturhistorie. Det førstnævnte emne behandles indgående i en række fornemme analyser, hvor især den irske hagiografiske tradition fanger interessen; det sidstnævnte belyses f.eks. ved afhandlinger om Chaucers og William of Malmesburys litterære produktion. Tidsskriftet indeholder også anmeldelser af vigtige bidrag til middelalderforskningen og af tekstudgivelser.

M.L.

KÅRE LUNDEN (red.): *Europeisk Middelalder. Økonomi og samfunn 500-1350.* (Cappelens Almabøker, 1975). 311 s.

Kåre Lunden har som den første, der på et skandinavisk sprog har udgivet en antologi af bidrag til europæisk social og økonomisk historie i middelalderen, haft mulighed for virkelig at skumme fløden, både hvad angår at få væsentlige emner dækket og at få de bedste bidrag med. Således har han bl.a. kunnet øse af såvel The Cambridge Economic History of Europe som The Fontana ditto, og blandt de 19 bidrag findes artikler o.lign. af de fleste af de store kanoner på feltet, f.eks. Postan, Russel, Bloch, Duby, Lynn White Jr. etc.

Alt i alt er der kommet en fremragende samling ud af det, som burde interessere enhver med alvorlig interesse for middelalderhistorie. Man kan måske anke over, at artiklernes noteapparater næsten er forsvundet, og at mange af dem er blevet ganske drastisk beskåret som følge af redaktørens bestræbelser på at få så meget med som muligt. Eller at der er gjort for meget ud af visse emner på andres bekostning; f.eks. kunne der med fordel have været gjort noget ud af hansestæderne og dermed handelen i Nordeuropa. Den sidste type indvendinger kan man imidlertid næppe gardere sig imod i et udvalg af denne karakter, og vedrørende den første kan man jo anføre, at det står den virkeligt interesserede frit for at søge til de steder, hvorfra artiklerne er hentet.

Antologiens undertitel lader ane, at vi muligvis kan vente en fortsættelse vedrørende den økonomiske og sociale udvikling i senmiddelalderen. En sådan må imødeses med megen forventning.

A.B.

R. S. LOPEZ: *The Commercial Revolution of the Middle Ages,* 950-1350. (Cambridge University Press, 1976). 180 s., 1.95 £.

Den kendte middelalderforsker professor Robert S. Lopez, der har specialiseret sig i periodens økonomiske udvikling, udgiver her - som paperback - sin kortfattede, men meget inciterende bog om handelens opsving i tiden 950-1350 (første udgave i 1971). Det er især samspillet mellem den voksende agrarproduktion og de ekspanderende byer, forfatteren beskæftiger sig med, og hovedformålet er at tegne et billede af den økonomiske baggrund - helt tilbage fra romerrigets sidste tid og folkevandringerne - for købmændenes og håndværkernes virke i middelaldersamfundet. Især hæfter man sig ved det tredje kapitel, »The Take-Off of the Commercial Revolution«, som behandler kapitaldannelse, møntpolitik, kreditgivning, kontraktsystemer og transportproblemer. De tre sidste kapitler indeholder analyser af de italienske byers fantastiske ekspansion, karakteristisk for Lopez betegnet som »explosion«, med deres handel fra Kina til Grønland, overgangen til uldindustri i Italien og Flandern samt aspekter af den agrare udvikling før den store krise i midten af 1300-tallet. En udmærket bibliografi og gode kort kompletterer fremstillingen.

M.L.

HARRY A. MISKIMIN: *The Economy of Early Renaissance Europe, 1300-1460.* (Cambridge Univ. Press, 1975). 190 s., 4.90 £, paperb. 1.95 £.

Miskimins bog udkom i 1969; i den nye udgave er tilføjet et kort bibliografisk kapitel. Da bo-

gen ikke tidligere har været omtalt her i tidsskriftet, skal det fremhæves, at det er en nyttig og kompetent fremstilling af et omfattende og aldeles centralt emne. Behandlingen falder i tre hovedafsnit, agrarøkonomien, byer og industri samt den internationale økonomi. I korte indlednings- og afslutningskapitler signaleres svækkelsen af adel og kirke og fyrstestatens vækst. Gennemgangen af landbrug og industri er solid, og det er imponerende, så meget forf. har fået med. En tendens til moderne økonomiske regnestykker generer dog undertiden, som når forf. undrer sig over, hvor længe det varer, inden middelalderens landbrugere opdager, at kornarealet er større og pløjearbejdet mindre i trevangs- end i tovangsbruget. Men det er afsnittet om handelen, som viser forfatteren i sit es, og som er mest inspirerende. Særlig vægt lægges på udmøntningen og valutaproblemerne, som Miskimin tidligere har arbejdet med. Bogen vil være velegnet til universitetsundervisning, så meget mere som den nu foreligger til en meget overkommelig pris.

E.U.

WOLFGANG STURNER: *Natur und Gesellschaft im Denken des Hoch- und Spätmittelalters.* Naturwissenschaftliche Kraftvorstellungen und die Motivierung politischen Handelns in Texten des 12. bis 14. Jahrhunderts. (Stuttgarter Beiträge zur Geschichte und Politik Band 7; Ernst Klett, 1975). 239 s.

Forf. har her grundigt studeret naturvidenskabernes indflydelse på høj- og senmiddelalderens statsteoretiske skrifter, navnlig fyrstespejlenes syn på fyrstens og det almindelige menneskes muligheder for at virkeliggøre Guds vilje og mening med den jordiske stat og dens borgere. Systematisk gennemgår Stürner de vigtigste naturfilosofiske skrifter og statskrifter fra 1100-tallet til Thomas af Aquino, Aegidius Romanus og Marsilius af Padua. Frem til Thomas ser alle sub specie æternitatis menneskets stræben mod det af Gud ordnede samfund som idealet - først Marsilius af Padua kan, influeret af Aristoteles, tale om menneskets frie vilje og egne muligheder for at opbygge et fællesskab i staten. En udmærket bibliografi kompletterer denne kortfattede, men fremragende oversigt over den naturfilosofiske baggrund for middelalderens politiske litteratur.

M.L.

NORMAN DANIEL: *The Arabs and Mediaeval Europe.* (Longman Group Limited, 1975). 378 s., 8.25 £.

Det er på mode for tiden at beskæftige sig med arabernes historie, og det hænger formodentlig sammen med deres nuværende politiske betydning. Denne bog indgår i en omfattende serie udgivet af det amerikanske universitet i Beirut. Dr. Norman Daniel, britisk kulturattaché i Mellemøsten, har tidligere publiceret to udmærkede oversigter over mødet mellem Islam og Europa, og nu præsenterer han en ny, letlæst og stofrig bog om den direkte kontakt ved kulturgrænserne, fra den arabiske erobringsperiode til kejser Frederik II. Hovedvægten ligger på mødet i de vestlige lande, og forholdene i Spanien, Frankrig og Italien med Sicilien står i centrum. Forfatteren har foretaget grundige kildestudier i relationerne mellem arabere og kristne i Spanien og kan f.eks. både sammenfatte den tidligere forsknings billede af kultursammenstødet i »universitetsbyen« Cordoba og selv bidrage med nye aspekter på problematikken.

Forf. går for det meste direkte til kilderne uden at nævne tidligere forskning, og man savner en henvisning til Pirenne-tesen og Sture Bolins kritik. Desværre giver den foreliggende undersøgelse ikke noget svar på spørgsmålet om et brud (Pirenne) eller en nær kontakt (Bolin) - Daniel må konstatere, at kildematerialet er uhyre spinkelt; man kan kun tale om »fragmentary interchange«. De afsluttende kapitler indeholder gode oversigter over handel og kulturkontakter.

M.L.

VESTEUROPA

HUBERT MORDEK: *Kirchenrecht und Reform im Frankenreich.* Die Collectio Vetus Galli-

ca, die älteste Kanonessammlung des Fränkischen Gallien. Studien und Edition. (Beiträge zur Geschichte und Quellenkunde des Mittelalters 1; Walter de Gruyter, 1975). XXXV + 723 s. 356 DM.

Når man siger kirkeret, tænker de fleste på Decretum Gratiani, få på Gratians mange forgængere, hvis værker han byggede på. Kirkeretssamlinger har imidlertid eksisteret omtrent så længe som den katolske kirke, til at begynde med ordnede efter kronologiske principper, senere efter systematiske. Det foreliggende arbejde er en længe savnet udgave af den ældste systematiske samling af kanonisk ret fra Gallien, skabt ca. 600 og tidligere kendt som Collectio Andegavensis. I en over 200 sider lang indledning undersøger udgiveren dens forudsætninger og forlæg og forfølger dens udbredelse og den betydelige indflydelse, den fik, ligesom han analyserer formålet med dens tilvejebringelse. Ud over det rent praktiske at lave et opslagsværk synes kompilatorer af kirkeretssamlinger altid at have haft et reformatorisk sigte; samlingen har skullet tjene et kirkepolitisk formål, og derfor er det lærerigt at undersøge, hvad der er taget med, og hvad der er udeladt. Der ligger en overvældende forskningspræstation bag fremlæggelsen af denne udgave; den kunne helt retfærdiggøre bogens høje pris; men denne skyldes nok snarere det meget komplicerede satsarbejde, en opgave, som også er løst overmåde sobert.

N.L.

HANS HUBERT ANTON: *Studien zu den Klosterprivilegien der Päpste im frühen Mittelalter.* Unter besonderer Berücksichtigung der Priviligierung von St. Maurice d'Agaune. (Beiträge zur Geschichte und Quellenkunde des Mittelalters 4; Walter de Gruyter, 1975). 172 s., 80 DM.

Den foreliggende bog er blevet til som dissertation i Bonn 1970 og indeholder primært en udgave af pave Eugenius I's privilegium for klostret St. Maurice d'Agaune nær Martigny fra 654-57. Med henblik på at bedømme dets ægthed, som gennem tiderne har været forskelligt vurderet, foretager dr. Anton en undersøgelse af hele pavernes privilegiepolitik i ældre middelalder og sammenligner herunder St. Maurice-privilegiet med navnlig engelske klostres privilegier: Chertsey, Malmesbury, Bermondsey/Woking, og med privilegiet for Farfa nær Rom. Som resultat fremkommer en række gode argumenter for både St. Mauriceprivilegiets og sammenligningsmaterialets ægthed, og forf. må komplimenteres både for sin skarpsindige diplomatiske analyse og for sin belysning af de motiver, som efterhånden førte til opløsning og opgivelse af det på synoden i Chalkedon 451 vedtagne princip, at klostrene var underlagt biskoppens jurisdiktion.

N.L.

WALTHER KIENAST: *Deutschland und Frankreich in der Kaiserzeit (900-1270). Weltkaiser und Einzelkönige.* (Monographien zur Geschichte des Mittelalters. Band 9,I-III; Anton Hiersemann, 1974). 785 s., 345 DM.

Denne store monografi, som behandler forholdet mellem Tyskland og Frankrig i en vigtig og begivenhedsrig periode - i begyndelsen med et stærkt og ekspanderende kejserdømme og en svag fransk kongemagt, i slutningen omvendt med en svækket kejsermagt og Frankrig som den førende stormagt - udkom første gang i 1942 og fik en meget positiv omtale, selv af de franske kritikere, der gav forf. ros for hans objektivitet og kildekritiske sans. Værket var et storstilet opgør med traditionel tysk nationalromantisk historieskrivning, og Kienast kunne fremdrage kildemateriale, som gav en ny belysning af den udenrigspolitiske udvikling, og erstatte den tyske forestilling om en fransk magtpolitik over for kejserdømmet med en nøgternt vurdering af den franske udenrigspolitik. Det var naturligt, at den franske kongemagt fik større indflydelse i vest, da kejseren helt gik ind for at realisere sine udenrigspolitiske planer mod de italienske byer og pavemagten. I den foreliggende anden udgave af bogen kan forfatteren også inddrage engelsk kildemateriale for at belyse sin tese og har i øvrigt moderniseret sit store værk, som indeholder en fortræffelig

bibliografi samt store kildeuddrag og fornemme ekskurser.

M.L.

JOSEF FLECKENSTEIN (ed.): *Probleme um Friedrich II.* (Vorträge und Forschungen Band XVI; Jan Thoerbecke Verlag, 1974). 383 s., 74 DM.

Frederik II's fascinerende skikkelse står her atter i centrum for en række analyser af hans virke som politiker, administrator, organisator, forfatter og videnskabsmand. Bogen er resultatet af et tværfagligt team-work ved to videnskabelige konferencer i Konstanz 1970-71, og læseren præsenteres for en række udmærkede bidrag til den store internationale forskning i kejserens historie. Der ligger omfattende kildekritiske studier til grund for disse undersøgelser af vidt forskellige emner, og det er med glæde, man kan konstatere, at såvel gamle traditionelle emner som nyere forskningsobjekter får en solid behandling. Blandt afhandlingerne skal nævnes Herman Dilders oversigt over lovgivningen, Norbert Kamps udmærkede studie over finansforvaltningen, Heinz Angermeiers analyse af landefredspolitikken og to studier over kejserens udenrigspolitik vis-a-vis Østrig og Den tyske Orden af henholdsvis Friedrich Hausmann og Dieter Wojtecki. Den kulturelle side af sagen behandles f.eks. af R. Baehr i »Die sizilianische Dichterschule und Friedrich II« og F. Mütherich i »Handschriften im Umkreis Friedrich II«.

M.L.

ALEXANDER PATSCHOVSKY: *Die Anfänge einer ständigen Inquisition in Böhmen.* Ein Prager Inquisitoren-Handbuch aus der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts. (Beiträge zur Geschichte und Quellenkunde des Mittelalters 3; Walter de Gruyter, 1975). XX + 319 s.

Man har længe troet, at de kilder til inkvisitionens og kætterbekæmpelsens historie i Böhmen, som M. Flacius Illyricus nævner i sit »Catalogus testium veritatis« fra 1556, var gået tabt; men det her udgivne Wolfenbüttelhåndskrift har vist sig at være et af hans forlæg og har tilhørt ham personligt. Det indeholder en lærebog for inkvisitorer, en modus procedendi inquisitorum, fra tiden ca. 1320-1350. Meget af indholdet er af generel, normativ karakter, og en del af det stammer fra tilsvarende franske håndbøger; men adskillige problemer belyses ved eksempler fra det praktiske liv, og herved bliver samlingen en førsterangs kilde til inkvisitionens første virksomhed i Böhmen. Dette udredes i den grundige indledning, hvor navnlig processen mod lægen Richardin fra Pavia behandles. Udgaven afsluttes med meget udførlige registre, hvoraf navnlig et sagregister over ord og vendinger må fremhæves som meget nyttigt.

N.L.

ENGLAND

KENNET HARRISON: The Framework of Anglo-Saxon History to A.D. 900. (Cambridge University Press, 1976). 170 s., 6 £.

Kronologien er historiens rygrad - det lærer enhver novice i faget; men de fleste glemmer det hurtigt, fordi det for os er en selvfølge og man normalt ikke tænker på de kvaler, vore ældre forgængere, også efter at den kristne æra slog an, har haft med at fastslå en dato eller et årstal entydigt. Vor nuværende datering efter Kristi fødsel er ikke opfundet i England; men angelsaksiske historikere med Beda i spidsen var de første, som anvendte den konsekvent til historiske fremstillinger. I denne lille, men stofmættede bog undersøger Harrison, hvorledes man nåede frem til at give historien en rygrad; han begynder i det generelle med en diskussion af de kendte komputistiske metoder og af forskellige påskeberegninger og arbejder sig over i det mere specielle med undersøgelser af, hvilke metoder de forskellige engelske kilder benytter, og hvorledes de har nået deres resultater. Han når herved frem til mange revisioner, påviser således, at Beda aldrig har kendt den efter ham opkaldte bedanske indiktion, der skulle være skiftet den 24. 9., og rehabiliterer adskillige ældre diplomer på grundlag af deres dateringsformler. Det er blevet til en spændende og vel-

argumenteret bog, som vil være et uundværligt hjælpemiddel for fremtidig forskning.

N.L.

COLIN PLATT & RICHARD COLEMAN-SMITH: *Excavations in Medieval Southampton 1953-1969*. Vol. I. The Excavation Reports. Vol.2. The Finds. (Leicester University Press, 1975). 356 + 368 s., 35 £.

I Southampton er der efter 2. verdenskrig foretaget en lang række større og mindre udgravninger, hovedsagelig på tomter, hvor der skulle bygges nyt efter krigens bombeødelæggelser. I det foreliggende smukt udstyrede og detailmættede værk gives der en samlet redegørelse for de vigtigste resultater af disse udgravninger, som på mange måder har udbygget kendskabet til den vigtige havnebys interessante historie.

Arkæologer uden for Southampton vil især have glæde af den omfattende fundregistrant, der med sine sobre tegninger af alle vigtigere oldsager - især det keramiske materiale - vil blive en flittigt benyttet opslagsbog. Historikere kan glæde sig over Colin Platts historisk-arkæologiske syntese og kulturhistoriske rids. Tankevækkende er ikke mindst påvisningen af en tilsyneladende uoverensstemmelse mellem toldregistrenes og de arkæologiske funds vidnesbyrd om handelen på Southampton. Der skal øjensynligt mange flere udgravninger til, før det arkæologiske materiale bliver tilstrækkelig repræsentativt.

O.O.

ROBIN E. GLASSCOCK (ed.): *The Lay Subsidy of 1334*. (Records of Social and Economic History, New Series II. Published for the British Academy by Oxford University Press, 1975). XXXVII + 516 s., 13 £.

England er så enestående rigt på bevaret middelalderligt kildestof, at meget endnu er uudgivet og i en overskuelig fremtid må forblive det. Den her udgivne kilde er en af de meget vigtige, nemlig regnskabsmaterialet over den i 1334 udskrevne ekstraordinære skat. Den kom til at danne model for tilsvarende udskrivninger i de næste tre århundreder, og den adskiller sig fra tidligere praksis ved, at man opgav den personlige ligning og gik over til at ligne hele købstæder og landsbyer under ét. Man får altså at vide, dels hvor mange selvstændigt lignede enheder der fandtes i et givet område, dels hvad de kunne betale. Taksten var en femtendedel på landet, en tiendedel i byerne, beregnet af løsøre, ikke af fast ejendom, og der synes at have været en skattefri bundgrænse omkring 10 sh. Materialet udgør et vigtigt og næsten landsdækkende grundlag for både økonomiske og bebyggelseshistoriske studier - foruden for stednavneforskningen, som her får over 14.000 navne i præcist daterede former.

N.L.

R. H. HILTON: *The English Peasantry in the Later Middle Ages*. (Clarendon, Oxford Univ. Press, 1975). 256 s., 6.50 £.

Hilton var i 1973 Ford lecturer ved Oxford Universitet. Gennem tiden er væsentlige emner blevet behandlet af the Ford lecturers; men det trykte resultat har ofte foreligget sent. Det er prisværdigt, at forf. denne gang har afstået fra at foretage større forbedringer og dermed har fået trykt sine forelæsninger så hurtigt.

Hilton forener på fremragende vis marxistisk orientering med solid empiri. Materialet bag forelæsningerne udgøres af hans arbejde med 30-40 landsbyer i det vestlige Midland i hundredåret efter den sorte død. Over for økonomer og antropologer betoner Hilton, at han ønsker sin undersøgelse i tid og sted, og over for visse ikke-marxistiske historikere fremhæves det, at vi ikke må opfatte bondeklassen ud fra det senmiddelalderlige standsbegreb, som jo er bestemt af den daværende overklasse, eller ud fra det moderne statusbegreb. Hiltons definition er, at bønderne udgør en klasse bestemt ved deres rolle i produktionen af samfundets materielle goder.

I fem kapitler gennemgås herefter landsbyens sociale struktur, bøndernes økonomi, forholdet til godsejerne, de små købstæders rolle i bondesamfundet og endelig kvindernes stilling. Særlig bemærkes forsøget på at bestemme forekomsten af tjenestefolk hos de jævne bønder,

påpegningen af penges betydning imellem landsbybeboerne indbyrdes og forsøget på at indkredse de små købstæders (markedspladsers) rolle.

Anden halvdel af bogen udgøres af Related Studies, dvs. en genudsendelse af fem ikke særlig let tilgængelige afhandlinger af Hilton: Social Structure of Rural Warwickshire, Gloucester Abbey Leases, Lord and Peasant in Staffordshire, Enclosure in the Fifteenth Century, samt endelig den meget vigtige afhandling fra den 2. internationale konference for økonomisk historie: Rent and Capital Formation in Feudal Society. Det skal han ikke have utak for.

E.U.

NORDEN

Uppsala-overenskomsten 1520. Magtstruktur og magtkamp i Sverige januar-oktober 1520. (Odense Universitetsforlag, 1975). 208 s., 61,90 kr.

Afhandlingen, som udspringer af en seminarøvelse ved Odense Universitet i forårs- og efterårssemestret 1973, er forfattet af de studerende Lizzie Wie Andersen, Stephan Christoffersen, Henning Gadeberg, Egon Hasselgreen, Knud Hornbeck, Andreas Nielsen, Birthe Nørregaard og Jørgen Erik Thaarup samt professor E. Ladewig Petersen. Det er en udmærket idé, som her lanceres af det historiske institut ved Odense Universitet: at publicere forskningsresultater fra en seminarøvelse for derved at skabe forudsætninger for, at de studerendes forskerindsats ikke helt bliver glemt, som tilfældet desværre er med mange fortræffelige opgaver og specialer. Den foreliggende analyse beskæftiger sig med en række vigtige dokumenter - i et bilag bringes både Uppsala-overenskomsten og en række hidtil utrykte breve - som alle på en række betydningsfulde punkter belyser magtkampen mellem det svenske aristokrati og Christiern 2. Gennem et nærstudium af dokumenterne kan man analysere alle faser i den magtstrukturelle udvikling, og på udmærket måde bliver både de inden- og udenrigspolitiske faktorer taget i betragtning i denne vigtige del af forhistorien til det stockholmske blodbad. Bogen er et vellykket resultat af et godt team-work, hvori alle aspekter har fået en velafbalanceret placering og behandling.

M.L.

BYZANS

Reallexikon zur byzantinischen Kunst. Herausgegeben von KLAUS WESSEL und MARCELL RESTLE. Lieferung 20 (= Bd.III, Sp. 481 - 640). (Anton Hiersemann, 1975). 36 DM.

I dette hæfte, der begynder med Insignien og slutter med Johannes Baptistes, optages mere end halvdelen af pladsen af en redegørelse for Jerusalem i den byzantinske periode, med hovedvægten lagt på de topografiske forhold og de kirkelige levn. Fremstillingen er vel afrundet; men især for gravkirkens vedkommende kunne man ønske sig fyldigere litteraturhenvisninger.

O.O.

ROBERT BROWNING: *Byzantium and Bulgaria.* A comparative study across the early medieval frontier. (Temple Smith, 1975). 232 s., 4.50 £.

London-professoren Robert Browning sammenligner i denne bog udviklingen i de to nabolande Byzans og Bulgarien i 9. og 10. århundrede. Den har en helt moderne problemstilling, idet forfatteren mere eller mindre anskuer de to lande som et i-land stillet over for et u-land og søger at belyse, hvorfor Bulgarien forblev primitivt og ikke fulgte med sit nære naboland i udvikling. Fænomenet har en historisk, ikke en etnologisk forklaring, og Browning peger først og fremmest på det bulgariske samfunds struktur og organisation og mener, at dette stillede sig hindrende i vejen for en overtagelse af byzantinsk civilisation. Bogen fremlægger mange stimulerende ideer, og er de ikke alle umiddelbart overbevisende, er de altid en diskussion værd.

N.L.

NYERE HISTORIE

EUROPA

HORST FUHRMANN, HANS EBERHARD MAYER und KLAUS WRIEDT (red.): *Aus Reichsgeschichte und Nordischer Geschichte.* (Ernst Klett, 1972). 443 s., 72 DM.

Bogen Aus Reichsgeschichte und Nordischer Geschichte er et festskrift, der blev overrakt professor ved Kiel Universitet Karl Jordan på hans 65 års fødselsdag. Det består af 26 artikler, der først og fremmest behandler emner fra Nordtyskland i middelalderen; men nogle tager også spørgsmål op fra senere perioder. Der er således flere artikler om det 19. og 20. årh., f.eks. en om signalfejden i 1872 og en med titlen Stresemann und Adenauer - Zwei Wege deutscher Politik. Størst interesse for danske historikere har nok artikler om Hedeby, Danmark og England på Svend Estridsens tid, pavelige legater i Skandinavien i slutningen af 1100-tallet samt Holstens erobring i 1201.

C.R.J.

HANS J. HILLERBRAND: *The World of the Reformation.* (J.M. Dent & Sons). 229 s., 4.50 £.

Forfatteren, der er professor ved City University i New York, ønsker at forklare reformationsfænomenet såvel gennem en præsentation af facts som gennem en bredere fortolkning. Hillerbrand finder, at en rent teologisk forklaring ikke er tilstrækkelig, men at også sociale og politiske forhold må inddrages. Bogen giver indledningsvis en karakteristik af reformationsbevægelserne i Europa. Siden beskrives fænomenet i en række udvalgte lande: England, Frankrig, Sverige, Skotland og Polen. Det svenske billede synes dog noget unuanceret, og Gustav Vasas politiske og økonomiske interesse i reformationen er kun svagt berørt - måske fordi bibliografien alene rummer engelsksproget litteratur. Bogen giver i øvrigt på tværs af landegrænserne et interessant billede af et betydningsfuldt fænomen.

H.F.

JÜRGEN FREIHERR VON KRUEDENER: *Die Rolle des Hofes im Absolutismus.* (Gustav Fischer, 1973). 148 s., 27 DM.

Med udganspunkt i det franske og de tyske fyrstehoffer i baroktiden undersøger von Kruedener i sin bog hoffets betydning. Han når til det resultat, at det var et væsentligt led i beherskelsen af adelen og de øvrige undersåtter, ligesom det også spillede en udenrigspolitisk rolle. Der kan således efter hans opfattelse ikke tales om ødselhed og tom ceremoni i forbindelse med hoflivet. Fremstillingen er baseret på en historisk og en sociologisk metode og bevæger sig på et ret højt abstraktionsniveau, der ikke gør bogen letlæselig for en udlænding. Men både tematisk og metodisk er bogen, der er en dissertation, væsentlig.

C.R.J.

FRANKRIG

REINHARD BRANDT: *Rousseaus Philosophie der Gesellschaft.* (Frommann Verlag, 1973). 161 s.

Til den overordentlig omfangsrige litteratur om Rousseaus »Du Contrat Social« er med Brandts bog føjet endnu et bidrag, der markerer sig ved sin kritik af dominerende tendenser i tolkningerne af Rousseaus værk fra 1762. Brandt påpeger det svært begribelige og paradoksale, der karakteriserer værkets begrebsinstrumentarium, hvor centrale begreber - f.eks. stat, frihed, lighed og den almene vilje - er retsfilosofiens, samtidig med - og det er dette, Brandt argumenterer for - at Rousseau ikke kan indordnes i den tradition, som Grotius, Hobbes, Pufendorf, Locke, Kant o.a. repræsenterer. Mens disse forholdt sig positivt til en allerede værende retsvirkelighed, opstiller Rousseau i stedet et alternativ til det samtidige samfund, befriet for absolutisme og underkuelse, et udkast, hvor målet er menneskets umiddelbarhed i forhold til sig selv, til andre mennesker og til tingene, ligesom ikke viljen under

nogen form kan repræsenteres. I forlængelse heraf er det karakteristisk, at det hos Rousseau ikke er retten, der er det højeste begreb - som det var tilfældet i en Hobbes eller Kants retssystematik - men det gode. Heri er Rousseau beslægtet med Platon, og realiseringen af begges teoretiske udkast afhænger i virkeligheden principielt af tilfældet; i Rousseaus kultur- og fremskridtspessimisme er det begrebet en heros, et overmenneske, der indstifter det gode menneskesamfund.

Det er Brandts fortjeneste, at det påvises, hvor konstitutiv denne lovgiverfigur er i Rousseaus teori - et forhold, der næsten fuldstændig omgås hos de forskere, der betragter Rousseau som rationalist i den forstand, at »Contrat Social« skulle være en forløber for den kantianske retslære. Som eksempel kritiserer Brandt Derathés nykantianske fortolkning, ligesom også bl.a. problemet, hvorvidt Rousseau var liberal eller totalitær, tages op i kritikken af eksisterende tendenser i Rousseau-forskningen.

L.D.

ANNA OWSINSKA: *La politique de la France envers l'Allemagne à l'époque de la monarchie de juillet 1830-1848.* (Polska Akademia Nauk, 1974). 131 s.

Mærkeligt nok findes der ikke nogen større fremstilling af Frankrigs forhold til det tyske spørgsmål i tiden 1830-1848. Denne polske studie udfylder dog ikke hullet; men skønt bevægende sig på overfladen giver den indtryk af tendenser. For det første er det åbenbart, hvad forfatteren dog ikke kommer ind på, at Tyskland ikke spillede nogen stor rolle for Frankrig; i den udstrækning, det var tilfældet, var det navnlig Preussens vækst, der bekymrede. Selv om grupper af »ansvarlige« politikere kunne se med bekymring på de tyske enhedsbestræbelser, var de dog også interesserede i et Tyskland, der kunne bremse og binde Rusland. I stærke republikanske kredse så man med sympati på de nationale enhedsbestræbelser, der også stod som et udtryk for kampen mod en forældet feudalisme. Den ikke særlig dybtgående bog er en klar fremstilling, men meget bundet til kildereferater.

TYSKLAND

BERND MOELLER (ed.): *Bauernkriegsstudien.* (Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1975). 106 s., 24 DM.

Denne antologi er, om end lille af omfang, afgjort at regne blandt jubilæumsåret 1975's vægtigste. Den indeholder 6 bidrag, alle omarbejdninger af foredrag på en bondekrigskonference i Göttingen i foråret 1975.

Bidragene falder i 3 hovedgrupper: 1) to mindre bidrag, som belyser vigtige sider af Müntzers virke og tænkning (af Reinhard Schwarz og Kurt-Viktor Selge), nemlig Allstedt-tiden og problemerne omkring chiliastiske ideers betydning for Müntzer; 2) to mere eller mindre lokalhistorisk betonede bidrag, Francis Rapp om sociale og økonomiske forudsætninger for Bondekrigen i Unterelsass (centrum for opstandene i slutningen af det 15. århundrede) og Jürgen Bücking om Bondekrigen i de habsburgske områder; 3) to bidrag, antologiens vægtigste: Leif Grane om »Thomas Müntzer und Martin Luther« og Hartmut Boockmann om »Zu den geistigen und religiösen Voraussetzungen des Bauernkrieges«. Fælles for begge bidrag er, at de behandler problemer, som ligger uden for selve Bondekrigen.

Leif Granes bidrag er det seneste i rækken af analyser af forholdet mellem Müntzer og Luther; men i modsætning til tidligere bidrag er det lykkeligt befriet for den Luther-apologetiske holdning, som har været dominerende. Dog ligger Granes bidrag inden for traditionen, for så vidt det er tydeligt, at analysen først og fremmest har bidraget til en bedre forståelse af Luthers holdninger, medens Müntzer stadig lider under ikke at have fået en kirke til varetagelse af »sine interesser«. Forholdet Luther-Müntzer har i forskningen været viet en alt for stor interesse, medens andre forskningsfelter, som kunne uddybe forståelsen af Müntzers virke, er blevet forsømt, specielt af teologiske kirkehistorikere. Efter Leif Granes

bidrag må det håbes, at forskningen finder mere frugtbare emner. Dette emne synes hermed udtømt.

Boockmanns bidrag er overordentligt væsentligt, idet det har taget hul på et i Bondekrigsforskningen særdeles forsømt område, nemlig de ideologiske inspirationskilder for Bondekrigen. Boockmann har med dette arbejde kuldkastet en række af de i forskningen gængse antagelser, f.eks. antagelsen af »Reformatio Sigismundi«'s betydning som forbillede for en række af Bondekrigens programmatiske skrifter. Det er at håbe, at andre forskere af dette banebrydende arbejde må blive inspireret til en videregående forskning på dette vigtige felt.

T.H.

HELMUT BRACKERT: *Bauernkrieg und Literatur.* (Suhrkamp Verlag, 1975). 215 s., 7 DM.

Denne bog er i flere henseender bemærkelsesværdig. For det første er det værd at notere, at Bondekrigen også i en litteraturhistorisk sammenhæng er et betydningsfuldt fænomen; det er understreget med denne fremstilling. For det andet bør det bemærkes, når litteraturhistorikere med held begiver sig ind på historikerens gebet, og det er tilfældet her.

Der er ikke, som titlen kunne forlede til at tro, tale om litteraturhistorie i traditionel forstand - tværtimod. Brackert har i bogens første halvdel givet en udmærket skildring af hovedbegivenheder i Bondekrigen med væsentlig vægt på dens litterære produkter. Disse kapitler, hvori hovedresultaterne i den nyeste bondekrigsforskning i såvel øst som vest er indarbejdet, er et eksempel på en vellykket syntese af material- og litteraturhistorie.

I anden halvdel er senere tiders litterære brug af Bondekrigen behandlet, fra Goethe frem til vor egen tid, og et kapitel er viet bondekrigsreceptionen i henholdsvis BRD og DDR. Disse kapitler giver brugbare oversigter over såvel skønlitterære som forskningsmæssige indfaldsvinkler til Bondekrigen; men afsnittet om receptionen i DDR er svagt (her har litteraturhistorikeren ladet sig lede af vesttysk kritik).

Brackerts bog behandler et felt, som såvel for litteraturhistorikeren som for historikeren er alt for uopdyrket, og når fremstillingen som i dette tilfælde er afbalanceret, kan den kun anbefales. Dog er det at beklage, at læsningen besværliggøres af, at litteraturlisten er mangelfuld i forhold til henvisningerne, og at noterne er fyldt med ubehagelige trykfejl.

T.H.

GÜNTHER MEINERT: *Handelsbeziehungen zwischen Sachsen und Italien 1740-1814.* Eine Quellenveröffentlichung. (Hermann Böhlau, Weimar, 1974). 444 s.

Den foreliggende publikation er en kildeudgivelse i Dresden Statsarkivs skriftrække. En stor del af kilderne stammer herfra; men også italiensk materiale præsenteres. Kildetyperne er Leipzigs messeprotokoller, handelskontrakter og forhandlinger samt beretninger om handelens tilstand i øvrigt. Derimod er det statistiske materiale kun svagere repræsenteret.

Bogen indledes med en udførlig redegørelse for Sachsens handelsforbindelser med Italien - også indsat i en europæisk ramme. Det fremgår, at op til 20% af Sachsens tekstileksport gik til Italien. Herfra blev der til gengæld indført råsilke, silkegarner og stoffer, der via Sachsen og Leipzig-messerne blev borthandlet bl.a. mod nord.

Kildesamlingen afsluttes med et leksikon på 15 sider over købmandsudtryk og varebetegnelser. En række kort over Sachsen og Italien samt handelsveje er også med foruden en fyldig litteraturliste. Endelig afsluttes med et person-/firma- samt geografisk register.

H.F.

HELGA SCHULTZ: *Soziale und politische Auseinandersetzungen in Rostock im 18. Jahrhundert.* (Böhlau, Weimar, 1974). 184 s., 18.40 DM.

De omkring 100 sider er baggrunden: folketal, erhvervsmæssig situation, social lagdeling med indkomst- og formuefordeling og endelig byens forfatning. Dette er også det bedste i bogen med en sikker metode og klare spørgsmål til

kilderne. I meget vil det kunne læses med udbytte af enhver, der vil beskæftige sig med tidens byhistorie. Det følgende om brydninger mellem hertug, råd og håndværkere er nok også væsentligt som et bidrag til folkelige bevægelser i 18. årh., og der er behov for at få dem klarlagt; men denne del af undersøgelsen er opbygget meget mindre stringent og savner større perspektiv.

RICHARD VAN DÜLMEN: *Der Geheimbund der Illuminaten.* Darstellung. Analyse. Dokumentation. (Frommann, 1975). 453 s.

De tyske illuminater fra slutningen af 18. århundrede støder man ofte på i periodens europæiske historie; men der har manglet en egentlig nyere behandling af denne mærkelige orden, selv om der i 1915 kom et fransk arbejde. Illuminaterne var en hemmelig orden, derfor den megen usikkerhed om dens omfang og virke; her gives nu en redegørelse for den organisatoriske opbygning og udbredelsen i Mellemeuropa med Bayern som hovedsæde - det viser sig, at ordenen ikke var nær så omfattende, som omtalen af den lod formode. Bogen redegør derefter for det idémæssige indhold i bevægelsen med oplysningsideer og broderskab som det centrale, langtfra så jacobinsk, som samtiden ville gøre den til. Oprettet 1776 og forbudt 1785 fik den ikke langtrækkende virkninger, men har nok præget dele af frimurervæsenet.

WOLFGANG HARDTWIG: *Geschichtschreibung zwischen Alteuropa und moderner Welt.* Jacob Burckhardt in seiner Zeit. (Vandenhoeck & Ruprecht, 1974). 405 s., 74 DM.

Dette store værk om Jacob Burckhardt »in seiner Zeit« sigter først og fremmest på at placere den store historiker i forhold til tidens andre historikere. Teksten lider af to mangler, nemlig at der kun tages hensyn til samtidige tyske historikere - enhver jævnførelse med tendenser i andre lande mangler - og at der kun meget lidt skabes nogen forbindelse til samfundet uden for den videnskabelige verden. Dertil kommer det for læsningen helt fatale, at der hverken er person- eller værkregister; derved besværliggøres det i urimelig grad at slå tilbage.

Når dette er sagt, skal det til gengæld også siges, at bogen giver en meget klar og veldisponeret fremstilling af tankegangen hos Burckhardt samlet om centrale temaer, hvori også inddrages de øvrige ledende tysksprogede historikere i samtiden. Nye perspektiver og forbindelsestråde træder frem på mange områder; det er dog først og fremmest ideer og betragtningsmåder, det er behandlet, mens metoder og resultater kun er tilgodeset i mindre grad.

HANS KRAMER: *Deutsche Kultur zwischen 1871 und 1918.* (Athenaion, 1971). 324 s.

Til det store værk Handbuch der Kulturgeschichte, der nu udkommer i en helt ny udgave, har østrigeren Hans Kramer skrevet bindet om tysk kultur mellem 1871 og 1918. Det er et usædvanlig velskrevet bind, der behandler alle sider af det kulturelle liv. Ikke mindst lægger Hans Kramer vægt på at belyse de sociale og økonomiske forhold og deres betydning for periodens kulturstrømninger. Man finder således afsnit om de enkelte klasser og stænder, f.eks. embedsmændene, håndværkerne og arbejderne, ligesom der er afsnit om privatlivet og samfundet. Faktisk har man her en Tysklandshistorie, der i sin emnekreds er betydelig mere omfattende og dækkende og derfor også mere interessant end klassikeren Handbuch der Deutschen Geschichte, der også er under nyudgivelse. For en detaljeret behandling af den politiske udvikling må man dog stadig ty til Handbuch der Deutschen Geschichte. Kramers bog udmærker sig også ved et væld af gode billeder samt en fyldig litteraturoversigt.

C.R.J.

ØSTRIG

MICHAEL MITTERAUER (red.): *Österreichisches Montanwesen.* (Oldenbourg, 1974). 316 s., 35 DM.

Salt- og jernproduktionen står i centrum i denne bog om østrigsk bjergværksdrift. Den omfatter både produktionsomfang og -teknik, af-

NYT FRA HISTORIEN



Redaktion:
VAGN DYBDAHL . NIKOLAJ PETERSEN
ERIK RESKE-NIELSEN . RUDI THOMSEN

Årgang XXV-XXVII 1974-75

JYSK SELSKAB FOR HISTORIE

MEDARBEJDERE

Universitetslektor, cand.mag. NIELS AMSTRUP (N.A.), universitetsadjunkt, cand.mag. ANDERS BØGH (A.B.), sekretær, cand.scient.pol. JØRGEN GRØNNEGAARD CHRISTENSEN (J.G.C.), universitetslektor, cand.mag. ERIK CHRISTIANSEN (E.C.), universitetslektor, cand.scient.pol. ERIK DAMGAARD (E.D.), universitetslektor, cand.mag. AKSEL DAMSGAARD-MADSEN (A.D.-M.), universitetsadjunkt JEROME DAVIS.Ph.D. (J.D.), stud.mag. LARS DYBDAHL (L.D.), universitetslektor, cand.phil. JØRGEN ELKLIT (J.E.), undervisningsassistent, cand.mag. TOVE ELKLIT (T.E.), universitetslektor, dr.phil. POUL ENEMARK (P.E.), universitetslektor, cand.scient.pol. IB FAURBY (I.F.), professor, dr.phil. TROELS FINK (T.F.), universitetslektor, cand.mag. KARSTEN FLEDELIUS (K.F.), arkivar, mag.art. HENRIK FODE (H.F.), arkivar, cand.mag. IB GEJL (I.G.), cand.phil. MICHAEL H.GELTING (M.H.G.), seniorstipendiat, cand.scient.pol. PETER HANSEN (P.H.), stud.mag. TERKEL HANSEN (T.H.), cand.scient.pol. BETTINA HELTBERG (B.H.), arkivar, mag.art. CHR. R. JANSEN (C.R.J.), arkivar, cand.mag. BIRGIT BJERRE JENSEN (B.B.J.), arkivar, cand.mag. ERIK KORR JOHANSEN (E.K.J.), professor, dr. phil. TAGE KAARSTED (T.K.), arkivar, cand.mag. FINN H. LAURIDSEN (F.H.L.), universitetslektor, fil.dr. MICHAEL LINTON (M.L.), universitetslektor, cand.mag. NIELS LUND (N.L.), universitetsadjunkt, cand.scient.pol. JOHN MARTINUSSEN (J.M.), professor, dr.phil. OLAF OLSEN (O.O.), kandidatstipendiat, cand.scient.pol. PETER NANNESTAD OLSEN (P.N.O.), professor,dr.phil. OLE KARUP PEDERSEN (Okp.), universitetsadjunkt, cand.scient.pol. VAGN DAHL PETERSEN (V.D.P.), universitetslektor MELVIN SMALL, Ph.D. (M.S.) og professor, dr.phil. ERIK ULSIG (E.U.).

REGISTER

over forfattere og udgivere samt samleværkstitler

Abel, Wilhelm 187
Adam, Ruth 246
Adamsson, Rolf 19
Addington, A.C. 107
Agathias 234
Ahlstrom, Sydney E. 52
Albrechtsen, Erling 136
Alföldi, Andreas 135
Allard, Sven 156
Allen, Richard 157
Allmand, C.T. 10
Amadi, Elechi 64
Analecta Romana Instituti Danici 65
Anang, Michael Dei 220
Ancient Egyptian Coffin Texts 35
Andersen, Arne Bang 20
Andersen, Troels 131
Anderson, B.L. 191
Andolf, Göran 130
Andries, Willy 118
Anglo-Saxon England 8, 232
Angold, Michael 184
Archaeologia Homerica 36, 66
Archer, Jules 61, 89
Archer, Margaret Scotford 48
Armstrong, Anthony 47
Aron, Jean-Paul 79
Aspelin, Gunnar 46
Athenian Agora, The 102, 171
Attman, Artur 147
Avi-Hai, Avraham 215
Aydelotte, O. 33
Bachstein, Martin K. 212
Baczko, Bronislaw 144
Badian, E. 5
Baetke, Walter 73
Bagwell, Philip S. 48
Bairoch, Paul 201
Balazs, Eva H. 186
Bark, Dennis L. 209
Barnett, Correlli 235
Barratt, John 160
Barrow, G.W.S. 9
Bartson, Lester J. 167
Barzun, Jacques 165
Bastias, John C. 170
Bauman, Richard A. 175
Bayer, Erich 171
Beaufre, André 55
Beaumont, Roger A. 150

Beckett, J.C. 76
Bedoire, Fredric 196
Bell, Rudolph M. 81
Bell, Wendell 117
Bengtson, Hermann 102, 172
Bennett, Ralph 33
Bergo, Jarle 245
Bernstein, Carl 125
Bettelheim, Charles 218
Beumann, Helmut 72
Bezzola, Gian Andri 185
Bibliographie zur Geschichte der Mark Brandenburg 165
Bingham, Caroline 138
Biographisches Wörterbuch zur deutschen Geschichte 112, 165
Birchall, Ann 35
Bischoff, Detlef 87
Blaich, Fritz 141
Blanning, T.C.W. 146
Bleicken, Jochen 173
Bluhm, William T.
Blum, Jacques 128
Boch, Ernst 192
Bogue, Allan G. 33
Bohemia 212
Bond, Brian 245
Bonnier, Åke 196
Bortoli, Georges 89
Bosher, J.F. 78
Bosl, Karl 112, 165
Bowen, James 131
Boyd, Anne 232
Bradeen, Donald M. 102
Bradford, Ernle 137
Bradshaw, Brendan 75
Brand, Simon 160
Braudel, Fernand 186
Braun, Rudolf 13
Brett, M. 182
Brinckmeier, Eduard 33
Briscoe, John 39
Brissaud, André 58
Brodie, Bernard 151
Broneer, Oscar 37
Brooke, Christopher N.L. 182
Brooks, Hugh C. 87
Brown, A.H. 222
Brown, Kenneth D. 237
Browning, Reed 189
Bruce-Mitford, Robert 137
Bruckmüller, Ernst 73
Bruegel, J.W. 25
Bruneau, Thomas C. 95
Bruns, Gerda 36
Brüning, Heinrich 153
Buchbender, Ortwin 86
Buchholz, Hans-Günther 36, 66
Buck, August 11
Buczylowski, Ulrich 23
Buhl, Marie-Louise 66
Bull, Edvard 52
Bullen, Roger 236
Burns, E. McNail 97
Burns, Richard Dean 159
Burton, Anthony 48
Butler, David 206
Butow, R.J.C. 221
Bøggild, M. 75
Börsch-Supan, Helmut 15

Cambridge Ancient History, The 167
Cambridge History of Iran, The 184
Cannon, John 108
Cantor, Milton 196
Carlgren, Wilhelm 96
Carlsson, Sten 149
Caron, François 79
Carpenter, L.P. 56
Casson, Lionel 100
Chadwick, John 36
Chai, Winberg 28
Chambers, J.D. 106
Chandler, David 47
Chapman, S.D. 49
Charton, D.G. 17
Cheney, C.R. 42
Chevalier, Louis 78
Chevallier, Raymon 5
Chibnall, Marjorie 180
Chomsky, Noam 62
Christ, Karl 67, 135
Christiansen, Erik 35
Christopoulos, George A. 170
Chritchley, Julian 150
Cipola, Carlo M. 80
Clammer, David 238
Clark, G. Kitson 47
Clarke, Graham 136
Clemoes, Peter 8, 138, 232
Coates, David 206
Cobban, Alan B. 178
Cobban, Alfred 78
Cobet, Christoph 112
Cochran, Thomas C. 18
Cockburn, J.S. 47
Codaccioni, F. 238
Cohen, Edward E. 133
Cohen, Stephen F. 88
Cole, H.M. 82
Collier, David S. 160
Colonialism in Africa 63
Comay, Joan 223
Confino, Michael 89
Constitutiones et acta publica imperatorum et regum 180
Cook, Chris 191, 205, 246
Copeland, William R. 115
Copleston, F.C. 178
Cornelius, Friedrich 132
Cowling, Maurice 205
Cox, Eugene L. 180
Cramer, Dettmar 88
Crawford, Michael H. 174
Creveld, Martin L. van 56
Croix, Alain 192
Crollen, Luc 24, 118
Crook, D.P. 242
Crosbie, Sylvia Kowitt 158
Crossland, R.A. 35
Crouzet, François 14, 123
Crowder, Michael 63
Crozier, Brian 57
Cruchy, Allan G. 96
Csatári, Daniel 157

Dakin, Douglas 51

Danmark. Gyldendals Egnsbeskrivelse 1
Darby, H.C. 142
Daumard, Adelaine 238
Davidoff, Leonore 108
Davidson, Basil 19, 29
Davis, James C. 241
Davis, Lynn Ethridge 252
Davis, Ralph 75, 234
Day, Richard B. 25
Deakin, B.M. 74
Dekmejian, R. Hrair 215
Deligdisch, Jekutiel 248
Denken über Geschichte 98
Deutsche Historiker 79
Deutsche Reichstagsakten 192
Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter 69
Devailly, Guy 10
Dickens A.G. 193
Diepenthal, Wolfgang 212
Dietrich, B.C. 224
Dietz, Søren 103
Dilworth, Mark 239
Dobb, Maurice 98
Dobson, R.B. 72
dtv-Lexikon der Antike 169
Duignan, Peter 63
Dumont, Paul 79
Duncan, Graeme 142
Duncan-Jones, Richard 39
Dupeux, G. 238
Duverger, Maurice 187
Düding, Dieter 146

Earle, Peter 141
Eckstein, Felix 66
Edmonds, Martin 150
Edmonds, Robin 249
Edwards, I.E.S. 167
Egge, Bjørn 150
Ehrenberg, Victor 67
Ekundare, R. Olufemi 82
El-Ayouty, Yassin 87
Elisseeff, Vadime 177
Elliger, Walter 164
Elton, G.R. 142
Elze, Reinhard 139
Emy, H.V. 77
Engelsing, Rolf 146
Enzyklopädie der geisteswissenschaftlichen Arbeitsmethoden 98
Eprile, Cecil 220
Ess, Josef van 184
Essays on Medieval Agriculture and General Problems of the Medieval Economy 68
Evenson, Norma 18
Ewe, Herbert 130

Falkus, M.E. 51
Farrar, L.L., Jr. 55
Fasti Ecclesiae Anglicanae 107
Faulkner, R.O. 35
Faurby, Ib 62
Feldbauer, Peter 73
Felix, David 22
Fenlon, Dermot 51
Fest, Joachim C. 121
Fichtenau, Heinrich 228
Fiechter, Georges-André 254
Fine Licht, Kjeld de 67
Fink, Gary M. 196
Finley, M.I. 1, 2, 132, 133, 167
Fischer, Wolfram 13
Fisher, D.J.V. 41
Fisher, Stephen L. 210
Fiszman, Joseph R. 25
Fittschen, Klaus 36
Fitzgerald, C.P. 159
Flach, Dieter 40
Fleckenstein, Josef 139
Floyd, Roderick 129
Fogel, Robert William 33
Folz, Robert 179
Foster, John 143
Fourier, Charles 17
Franklin, Benjamin 81
Franklin, Julian H. 78
Franz, Günther, 15, 112, 164, 165
Franz, Otmar 210
Fraser, D. 82
Fraye, Herman de 118
Freeman, Walter E. 117
Fried, Robert C. 155
Friedland, Klaus 44
Fritz, Martin 121
Frye, R.N. 184
Fuelard, Harold 142
Földes, Eva 114

Gabba, Emilio 135
Gadd, C.J. 167
Galbraith, V.H. 181
Gallo, Max 60
Galtung, Johan 244
Gann, L.H. 63
Garnett, John C. 85
Garrigan, Kristine Ottesen 236
Garzetti, Albino 67
Gaunt, William 143
Gawantka, Wilfred 225
Germann, Georg 15
Gertzel, Cherry 94
Gibb, Hamilton, Sir 12
Gilbert, Martin 124
Gillet, Marcel 111
Gittings, John 159
Gjerstad, Einar 37
Gladen, Albin 194
Glaser, Kurt 160
Glover, Judith 182
Godechot, J. 238
Goertz, Hans-Jürgen 164
Good, Robert C. 29
Goodrich, Leland M. 116
Gorsen, Peter 249
Gosden, P.H.J.H. 110
Gottlieb, Günther 6
Gough, Kathleen 91
Gould, J.D. 13
Govaerts, Frans 118
Gowing, Margaret 151
Graham, Richard 253
Grant, Michael 2
Graves, Edgar B. 231

Gray, Dorothea 66
Green, Howard 8
Green, Peter 37
Green, V.H.H. 142
Greenhalgh, P.A.L. 176
Griffith, G.T. 134
Grimm, Günther 228
Guilmartin Jr., J.F. 140
Gullers, K.W. 127
Guyot, James F. 91
Gärtner, H.A. 227
Göbl, Robert 6

Haftendorn, Helga 154
Hailsham, Lord 247
Hall, James 131
Halliday, Jon 27
Haltern, Utz 14
Hamilton, J.R. 3
Hammond, Mason 167
Hammond, N.G.L. 133, 167
Handbuch der Urgeschichte 168
Hansische Studien 233
Harbottle, Michall 150
Hardie, Frank 84
Harris, Peter B. 250
Hart, Cyril 104
Hasselsteiner, H. 210
Hatch, John 93
Hatcher, John 42
Hauck, Karl 138
Haupt, Georges 122
Haushofer, V.Heinz 15
Hawkes, Jacquetta 168
Hayden, J. Michael 78
Hazard, Harry W. 231
Hedley, Olwen 190
Heeger, Gerald A. 120
Heideking, Jürgen 171
Heiss, Klaus P. 200
Heitz, Gerhard 164
Helczmanovzki, Heimold 147
Hellwege, Johann 113
Helmholz, R.H. 232
Helms, Michael 17
Hennig, Dieter 176
Hennock, E.P. 77
Heradstveit, Daniel 214
Hermann, K.-J. 6
Herpin, J. 238
Herre, Günther 187
Herzfeld, Hans 23
Hildebrand, Klaus 57
Hill, Francis 237
Hiltbrunner, Otto 102
Hinrichs, Focke Tannen 176
Hiscochs, Richard 53
Historisk statistik för Sverige 83
History of Black Africa, The 63
History of the Hellenic World 170
Hlawitschaka, Éduard 179
Hoffmann, H.-C. 15
Hoffmann, Hanns Hubert 165
Hollis, Patricia 109, 236
Holm, Søren 45
Holmes, Colin 31, 46
Hopkins, A.G. 115
Hosking, Geoffrey A. 195
Huizer, Gerrit 30
Hussein, Mahmoud 90
Hutchins, Francis G. 61
Hüfner, Klaus 149
Hütter, Joachim 248
Hättich, Manfred 31
Høj, Poul 61

Inventory of Greek Coin Hoards, An 2
Iredale, David 99
Ismael, Tareq Y. 213
Isthmia 37

Jackson, J. Hampden 144
Jaeger, Hans 79
Jaffe, Samuel Peter 178
Jahan, Rounaq 27
Jahrbuch für Friedens- und Konfliktforschung 22
Jelinek, Jan 100
Jenal, Georg 179
Jensen, Jørgen Steen 99
Jessop, Bob 120
Johansen, Paul 139
Johnson, Douglas 144
Johnson, Hubert C. 194
Johnson, Nevil 87
Jones, A.H.M. 174
Jones, Peter 199
Jones, Robert E. 194
Joslin, D.M. 17
Jullian, Philippe 188
Jöhrens, Gerhard 36
Jörberg, Lennart 19

Kaiser, Karl 21, 202
Kalb, Bernard 221
Kalb, Marvin 221
Kalicki, J.H. 218
Kallfelz, Hatto 41
Kaplan, Morton A. 118
Kapner, Gerhardt 240
Kapp, Robert A. 28
Karlbom, Rolf 115
Kater-Sibbes, G.J.F. 224
Katz, Friedrich 52
Kavanagh, Lennis 95
Keatinge, Patrick 60
Kedourie, Elie 157
Keen, M.H. 183
Kegley, Charles M. 244
Keir, Gillian 182
Keith, Bredan 191
Kellermann, Volkmar 88
Kemp, Tom 46
Kendall, Ann 114
Kennebo, Alice 1
Kennedy, Gavin 119, 202
Kent, H.S.K. 74
Kent, John P.C. 38
Kerr, Henry H., Jr. 95
Kerr, Malcolm H. 213
Kerr, Stanley E. 27
Kershaw, Ian 71
Keynes, Milo 207
Keyser, Erich 140
Kierman, V.G. 245
Kieslinger, Alois 15

Kihlberg, Leif 19
King, Edmund 70
Kinnear, Michael 24
Kinsey, Gillian 106
Kitlitschka, W. 15
Klein, Ernst 79
Klimpert, Richard 34
Klose, Olaf 20, 116
Knittler, Herbert 73
Knorr, Klaus 200
Knödler-Bunte, Eberhard 249
Koblik, Steven 96
Koch, M. 75
Kocka, Jürgen 55
Kraay, Colin M. 2
Kraft, Konrad 170
Krause, V. 15
Krüger, Sabine 68
Kühn, Margarete 180
Küng, Andreas 26
Köhler Otto 112
Köllmann, Wolfgang 13
Köpeczi, Béla 186
Kaarsted, Tage 128

Labrousse, Ernest 238
Ladurie, Emmanuel Le Roy 74, 79, 97
Lafon, Jacques 144
Langhammer, Walter 40
Laqueur, Walter 152
Larkin, Maurice 145
Larsen, Kjeld Allan 251
Laslett, Peter 12
Laterculi praesidum 39
Laube, Adolf 164
Laval, Märta de 53
Leifer, Michael 219
Leitenberg, Milton 159
Lenczowski, George 214
Leuschner, Joachim 233
Levine, L.L. 177
Levtzion, Nehemia 82
Lewicki, Tadeusz 185
Lewis, Bernard 164
Lewis, Russell 247
Lewis, W.S. 48
Lie, Haakon 127
Lieber, Robert J. 21
Liebgott, Niels-Knud 11
Lilien, Otto M. 75
Lindemann, Beate 202
Lindgreen, Björn 34
Lindsay, Jack 236
Link, Arthur S. 242
Lister, Raymond 143
Liversage, Toni 191
Livingston, Jon 93
Lloyd, Alan B. 171
Loewenstein, Karl 38
Logan, Oliver 18
Lorenz, Einhart 45
Lorwin, Val R. 33
Loubere, Leo A. 239
Lowe, C.J. 155
Lundestad, Geir 221
Luza, R. 60
Lyng, John 127
Löwenthal, Richard 58

Macfarquhar, Roderick 92
Mackay, Ruddock F. 50
Maddox, Robert James 29
Magee, John 152
Mahnke, Dieter 59, 203
Maizière, Ulrich de 209
Mamatey, V.S. 60
Mandrou, Robert 110
Manitus, Karl 42
Manning, Brian 107
Mansfield, Peter 26
Marchetti, Victor 125
Marder, Arthur J. 151
Marie, Jean-Jaques 122
Markakis, John 126
Marks, John D. 125
Marschalk, Peter 13
Martin, David 219
Martin, Ged 109
Martin, John Stanley 183
Martinez-Alier, Verena 81
Marzari, F. 155
Masari, Zareer 216
Matrikel der Universität Jena, Die 112
Matsson, Ragnar 254
Matz, Friedrich 36, 66
Maull, Irmgard 36
Maurach, Gregor 227
Maxelon, Michael-Olaf 23
Mayall, James 246
McCormack, Gavan 27
McDonald, Ian S. 121
McGowan, Patrick J. 83
McGrade, Arthur Stephen 230
McImes, Neil 204
McKibbin, Ross 205
McKinsie, Richard D. 124
Meisel, John 95
Mellor, Ray Eh. 211
Mellquist, Einar D. 243
Meritt, Benjamin D. 171
Merkl, Peter H. 208
Mészáros, István 114
Methodenprobleme der Geschichtswissenschaft 223
Mettam, Roger 144
Metzger, Rainer R. 3
Mieszkowski, Karol 104
Mikula, Renata 240
Miller, John 46
Miller, Orlando W. 253
Miller, Susanne 207
Miller, Zane L. 80
Milward, A. 106
Minter, William 94
Mitchell, B.R. 187
Mitterauer, Michael 73
Momigliano, Arnaldo 224
Mommsen, Hans 247
Monrad, Paul 108
Moore, Joe 93
Moore, R.J. 250
Moran, Theodore H. 201
Morgenstern, Oscar 200
Morton, Henry L. 156
Mosley, D.J. 36
Mousnier, Roland 50
Moynihan, Michael 86
Munksgaard, Elisabeth 101
Musset, Lucien 229

Musson, A.E. 14, 16
Mühlen, Heinz von zur 139
Myrdal, Gunnar 96
Mönch, Walter 17
Mørkholm, Otto 2

Narr, Karl T. 168
Nationalmuseets Arbejdsmark 1, 100, 223
Naudou, Jean 177
Naumann, Jens 149
Neale, R.S. 49
Neidhardt, Hans Joachim 15
Néré, J. 154
Neve, John le 107
Nevéus, Clara 105
New Cambridge Modern History Atlas, The 142
Newton, Francis 43
Newton, Stella Mary 236
Nielsen, Henning 1
Nielsen, Preben 61
Nikolitsis, Nikos Th. 225
Nipperdey, Thomas 164
Noack, Johan Peter 198
Nohlen, Dieter 119
Nuclear Proliferation Problems 117
Numismatique antique 169
Nuscheler, Franz 119
Nyberg, Gertrud Grenander 196
Nycop, C.A. 127
Nyström, Per 129
Nørregård, Georg 197

Oakley, Francis 103
O'Ballance, Edgar 158
O'Fahey, R.S. 196
Office-Holders in Modern Britain 107
Ogunsanwo, Alaba 92
Okpaku, Joseph 94
Oldfather, Felicia 93
Orderic Vitalis 180
Orme, N. 8
Orsagh, Thomas 242
Overbeck, Bernhard 38
Overbeck, Mechtild 5

Pain, Nesta 190
Palmer, Alan 148
Pantke, Mechthild 44
Parker, Geoffrey 45
Pascoe, L.B. 7
Patrick, Alison 145
Patterson, R.B. 69
Payne, P.L. 110
Pearlman, Moshe 102
Pedersen, Ole Karup 200
Pelikan, Jiri 213
Pelling, Henry 16
Penndorf, Ursula 229
Perman, Michael 195
Perry, P.J. 77
Peruzzi, Emilio 4
Petersen, Søren Ryge 198
Pethybridge, Roger 122
Petzina, Dietmar 247
Pheifer, J.D. 69
Pick, Otto 150
Pill, David H. 46
Pinkney, David H. 145
Pinney, Thomas 143
Pinsent, John 226
Plashka, R.G. 210
Platt, Colin 9
Ploetz 97
Podlecki, A.J. 225
Polisenksky, J.V. 45
Pollard, Sidney 31, 46
Porath, Y. 89
Postan, M.M. 68
Power, Eileen 230
Prest, John 49
Price, D. de Solla 173
Price, Jacob M. 33
Price, Richard 16
Prinz, F. 65
Proudfoot, Mary 206
Proudfoot, W.B. 166
Puhle, Hans-Jürgen 80
Pütz, Karl Heinz 124

Quester, George H. 85

Raaflaub, Kurt 175
Rafnsson, S. 43
Ragghianti, C.L. 166
Rasmussen, Steen Eiler 75
Rayemaker, Omer de 118
Raymond, Gregory A. 244
Reallexikon zur byzantinischen Kunst 12
Reinhard, Wolfgang 148
Repgen, Konrad 130
Restle, M. 12
Rikhye, Indor Jit 150
Riklin, Alois 211
Ritter, Gerhard 207
Roberts, Samuel J. 90
Robertson, Ross M. 242
Robson, W. 56
Roebuck, Janet 109
Romilly, Jacqueline de 2
Rood, Robert M. 244
Rose, Lisle A. 29
Rose, Richard 120
Rosenau, James N. 199
Rosenberg, Hans 106, 240
Rostow, W.W. 13
Roth, Reinhold 59
Rózsa, György 34
Rudolph, Eva 20, 116
Runciman, Steven 183
Russel, Frederick H. 177
Russell, Loris 114
Rübberdt, Rudolf 14
Rüegg, Walter 98
Rying, Bent 1

Saeter, Martin 202
Saint-Just, François de 111
Sainty, J.C. 107
Sala-Molins, L. 7
Sampson, Anthony 31
Sanders, I.J. 71
Saul, S.B. 106
Sayles, G.O. 182
Schaefer, Henry W. 61

Schleswig-Holsteinisches Biographisches Lexikon 20
Schmale, F.-J. 65
Schmith, Karl 70
Schnitzler, Elisabeth 232
Scholz, Ursula 111
Schramm, Stuart R. 62
Schreckenbach, H.-J. 165
Schremmer, Eckart 240
Schröder, Hans-Christoph 106
Schuh, Horst 86
Schuller, Wolfgang 133
Schwarz, Hans-Peter 58, 203
Schwerin von Krosigk, Lutz Graf 208
Schwertfeger, Thomas 172
Schybergson, Per 197
Schönhoven, Klaus 153
Scott, George 86
Searle, G.W. 186
Seibt, F. 65
Selle, Gert 188
Sentou, J. 238
Sevenster, J.N. 170
Seward, T. 74
Shamir, Shimon 89
Shapiro, Howard 83
Sharma, Hari 91
Shepherd, James F. 81
Shepherd, Robert J. 204
Shorter, Edward 239
Siebert, Ferdinand 57
Sik, Endré 63
Sillery, Anthony 64
Singh, Purushottam 101
Siracusa, Josuph M. 29
Sisson, C.H. 16
Sjöqvist, Kerstin 115
Skinner, Richard A. 244
Smart, Ian 202
Smith, Alan G.R. 47
Smith, Peter H. 253
Socialistisk årbok 127
Sollberger, F. 167
Sources in British Political History 246
Spaulding, J.L. 196
Sprandel, Rolf 233
Starr, Chester G. 36, 167
Starr, S. Frederick 113
Stavenow, Åke 83
Stearns, Peter N. 141
Steele, Jonathan 123
Steinmetz, Max 164
Stekl, Hannes 113
Stepan, Alfred 30
Stern, J.P. 208
Steven, Stewart 126
Stockwin, J.A.A. 217
Stokes, Donald 206
Stokes, Gwenneth 217
Stokes, John 217
Stone, Lawrence 107, 188
Stradal, Helmuth 73
Stromeyer, Rainald 111
Strong, D.E. 66
Study of Latin American History and Society in Scandinavia, The 243
Stylow, Armin U. 38
Störmer, Wilhelm 72
Suleiman, Ezra 154
Suppan, A. 210
Swann, Abram de 32
Swanton, Michael 181
Swierk, A. 99
Sydenham, N.J. 192
Syed, Anwar H. 216
Szomlaiski, L. 11
Söderberg, Tom 149

Talbert, R.T.A. 134
Tarn, John Nelson 110
Tarn, W.W. 134
Tarrow, Sidney 95
Tatu, Michel 21
Taylor, A.J.P. 203
Taylor, Arthur J. 49, 191
Taylor, Christoffer 137
Teichova, Alice 122
Temporini, Hildegard 4
Thal, Herbert van 190
Thiel, Manfred 98
Thienel, Ingrid 146
Thomas, Brinley 77
Thomasson, Bengt E. 39, 227
Thompson, Allan 108
Thompson, Margaret 2
Thomsen, Niels 20
Thomson, R.M. 70
Thomson of Fleet, Lord 207
Thornton, Richard C. 92
Thurén, Torsten 243
Thylander, Hilding 4
Tilford, Roger 209
Till, Rudolf 15
Tilly, Charles 239
Tite, Collin C.G. 76
Tjerneld, Staffan 19
Torbacke, Jarl 64
Torgersen, Johan 20
Touval, Saadia 28
Townsend, Peter 250
Tracy, Stephen V. 173
Traill, John S. 171, 172
Tranter, N.L. 76, 142
Trolle, Steffen 103
Trotter, Ann 218
Tuck, Anthony 72
Turner, Louis 54
Twaddle, Michael 219
Tökes, Rudolf L. 156

Ullman, Walter 68
Ungern-Sternberg, Jürgen 227

Vago, Bela 211
Vaughan, Michalina 48
Vaughan, William 15
Ventris, Michael 36
Vermaseren, M.J. 224
Vermeule, Emily Townsend 66
Vogler, Günter 164
Vogt, Joseph 224
Voss, Knud 241

Wagenblass, Horst 112
Wakefield, Walter L. 40
Waldmann, Peter 126

Wall, Richard 12
Walter, Friedrich 113
Walter, Ingo 244
Walton, Gary M. 81
Walzer, Michael 145
Ward, J.A. 190
Ward, J.T. 109
Ward, W.R. 47
Warren, W.L. 9
Waterhouse, Ellis 235
Watt, D. C. 246
Wattenbach-Levison 69
Webster, T.B.L. 3
Weggel, Oskar 61
Wehler, Hans-Ulrich 13, 79, 239, 240
Weingartner, Thomas 26
Weisbrod, Bernd 247
Weltgeschichte in Daten 65
Wermelinger, Otto 228
Wessel, K. 12
Westerink, L.G. 44
Whetten, Lawrence L. 252
White, A.N. Sherwin 38
White, K.D. 226
White, Lawrence J. 217
Wibiral, Norbert 240
Wiet, Gaston 177
Wilber, Donald N. 216
Wilharm, Irmgard 51
Wilkinson, Paul 222
Willcox, William B. 81
Winkel, Harald 248
Winkler, Heinrich August 141, 160
Winter, Gordon 238
Winter, J.M. 17
Wirth, Gerhard 134
Wohlfeil, Rainer 164
Wolf, Philippe 177
Wolfe, Martin 50
Woodward, Bob 125
Worden, Blair 189
World Armaments and Disarmament 116
Wriedt, Sigrid 197
Wriggins, W. Howard 91
Wright, Moorhead 235

Xydis, Stephen G. 157

Year Book of World Affairs, The 84
Young, Peter 22

Zartmann, William 26
Zee, Barbara van der 189
Zee, Henri van der 189
Zehnacker, Hubert 226
Zelger, Franz 166
Zoellinger, Klaus-Peter 193
Zorn, Wolfgang 79

Österreich 88

sætning og de forskellige typer og lag, der blev skabt i kraft af minerne. Periodisk spændes over tiden fra omkring 1450 til ind i mellemkrigstiden; men da bogen er delt op i otte selvstændige afhandlinger og hver af dem med ret specielt sigte, er der ikke tale om nogen samlet fremstilling. Navnlig når det gælder saltet, bringes dog så store længdeafsnit, at der alligevel bliver tale om en helhed, som samler et stort antal enkeltstudier og supplerer dem med førstehåndsforskning; ret lange tidsrækker gør bogen til et væsentligt bidrag til klarlæggelse af Centraleuropas spegede økonomi, særlig i 16. årh.

ITALIEN

HEINZ-THEO NIEPHAUS: *Genuas Seehandel von 1745-1848*. Die Entwicklung der Handelsbeziehungen zur Iberischen Halbinsel zu West und Nordeuropa sowie den Überseegebieten (Böhlau, Köln, 1975). 486 s., 76 DM.

Bogen er udsendt som nummer 8 i serien Forschungen zur Internationalen Sozial- und Wirtschaftsgeschichte. Målet for den omfangsrige undersøgelse er at klarlægge betydningen af Genuas søhandel. Byens handelsretninger fastlægges, ligesom enkelte handelspartneres betydning for byen i forhold til helhedsbilledet undersøges.

Da det er umuligt at kvantificere varestrømmen - varerne i kilderne er ikke opgjort i metriske mål, men i baller, sække, fade osv. af forskellig størrelse og indhold - bliver de enkelte skibsbevægelser indikatorer på handelsforbindelser.

Behandlingen falder i tre dele med de egentlige resultatfremlæggelser i anden del, mens første del beskriver de politiske forudsætninger for byens handel. I tredie del sættes resultaterne i forhold til en række konkurrerende norditalienske byers handel og i forhold til verdenshandelen i øvrigt.

Resultaterne præsenteres på en sådan måde, at de enkelte landes skibsfart på Genua tydeligt ses. Om Danmark siges, at indførsel herfra var fuldstændig betydningsløs, hvorimod Norge havde en regelmæssig handel på byen med omkring 5 skibsanløb årligt i 1770'erne. På samme tid blev havnen anløbet af 7-8 svenske skibe, der naturligvis medførte stangjern. I bilagsform fremlægges alle skibsbevægelserne på Genua fordelt på lande, herunder på disses enkelte havne.

H.F.

ESTLAND

STEFAN HARTMANN: *Reval im Nordischen Krieg*. (Quellen und Studien zur baltischen Geschichte. Band 1; Verlag Wissenschaftliches Archiv, Bonn-Godesberg, 1975). 168 s., 22.80 DM.

Initiativet til denne nye serie er udgået fra tyskbaltiske historikere i Tyskland, som har inspireret en række yngre rigstyske kolleger, der allerede har præsteret en række bemærkelsesværdige undersøgelser om dette omstridte område. Flere af dem er elever af den danskfødte historiker Paul Johansen, navnlig kendt for sine studier over Kong Valdemars jordebog. Det foreliggende arbejde bygger overvejende på materialet i den del af Revals stadsarkiv, som nu findes i Staatliches Archivlager i Göttingen. Det er en indgående undersøgelse af forholdene i Reval 1700-21 med et tydeligt skel ved 1710, da byen overgik fra svensk til russisk herredømme, i øvrigt med Wilhelm van Delden, formentlig en efterkommer af den københavnske handelsmand Johan Böcker van Delden, der under Christian IV flygtede fra sine kreditorer og blev tolk hos den russiske czar, som byens overkommandant. Man får et udmærket billede af en by i krigssituation, med dens mange alvorlige ulemper og følgevirkninger, ikke kun en forhærgende pest, men også en klar nedgang i skibsfart og handel, som udgjorde en væsentlig eksistensbetingelse for den gamle hansestad. Alle sider er belyst, og det konstateres, at magtskiftet betød en lettelse for byen, navnlig på baggrund af de gunstige kapitulationsbetingelser, som dog langtfra blev overholdt.

V.H.

SVANTE JAKOBSSON: *Från fädernejorden til förfäders land.* Estlandssvenskt bondfolks rymningar till Stockholm 1811-1834; motiv, frekvens, personliga konsekvenser. (Studia Historica Upsaliensia nr. 75, 1976). 250 s.

Forf. - selv en ætling af en flygtet estlandssvensk bonde fra Vormsö - har sat sig som opgave at belyse svenske bønders tilværelse ved 1800-tallets begyndelse på Vormsö, Nuckö og fastlandet ud for disse øer, centrum for svensk bosætning i Estland, for at finde ud af, hvad der tvang dem til at flygte til Sverige. På grundlag af kilderne i Sverige og Estland har han i perioden 1811-34 fundet 164 rømninger fra dette område. Som de væsentligste motiver angives ønsket om at slippe, dels for en langvarig (25-årig) og hård militærtjeneste. I samme forbindelse har forf. undersøgt forekomsten af personer af baltisk herkomst (»livlændere«) i Stockholm og byens tre nabosogne Brännkyrka, Bromma og Spanga. For tiden ca. 1805-35 drejer det sig om 158 personer; af disse lader sig kun 48 med større eller mindre sikkerhed identificere med de ovennævnte flygtninge. Endelig undersøges disse livlænderes arbejds- og boligsituation samt de næste generationers sociale placering.

At forholdene ofte var uudholdelige, fremgår klart nok, og det er unødvendigt med den apologetiske holdning, som kommer til udtryk bl.a. i sidste afsnit. Kun i fem tilfælde har forf. fundet kriminalitet hos livlændere, hvilket i forvejen er al ære værd, men åbenbart utilstrækkeligt for forf., der mener, at ingen af disse straffede var estlandssvenskere, og det uden nogen som helst begrundelse, selv om navne og beskæftigelse (tre af dem blev straffet ved militæret) ikke synes at tale for, at netop disse skulle være af anden nationalitet.

Det er en interessant person- og socialhistorisk undersøgelse med minutiøse oplysninger om hver enkelt, af og til ret omstændelig, også i behandling af det forholdsvis spinkle talmateriale.

V.H.

RUSLAND

GEORG KATKOV, ERWIN OBERLÄNDER, NIKOLAUS POPPE, GEORG VON RAUCH (ed.): *Russia Enters the Twentieth Century.* (Methuen, 1973). 352 s., 1.50 £.

Bogen, der også foreligger i en tysk udgave, indeholder 12 afhandlinger om den russiske samfundsudvikling i det halve århundrede forud for revolutionen 1917. Hovedparten af forfatterne er tilknyttet det tyske Ostforschungsinstitut i Köln; men også engelske og amerikanske forskere har bidraget.

Hovedsigtet med bogen er at fremdrage nogle aspekter i udviklingen i denne periode, som efter forfatternes mening er forsømt i forskningen - især i den sovjetiske, hvor bolsjevikkernes magtovertagelse jo betragtes som en uundgåelig konsekvens af hele den russiske samfundsudvikling - og derved skabe et bredere grundlag for diskussionen omkring sovjetstatens opståen.

Bogens emner dækker et vidt felt. Blandt dem skal især fremhæves afhandlingerne om udenrigspolitikkens beslutningstagere (George Katkov og Michael Futrell), agrarproblemet (Harry Willetts), den økonomiske udvikling (Karl Thalheim og Nikolaus Poppe), uddannelsessystemet (Oskar Anweiler) og nationalitetsspørgsmålet (Violet Conolly). Af disse har nogle mest karakter af oversigtsartikler, mens andre, bl.a. Katkovs og Futrells, er detaljerede primærstudier.

Både for specialisten og den »almindelige historiker« er der således noget at hente i bogen, der dog - hovedsigtet in mente - mangler en behandling af den russiske arbejderbevægelses udvikling i perioden.

E.K.J.

USA

ROBERT COVER: *Justice Accused.* Antislavery and the Judicial Process. (Yale University Press, 1975). 322 s., 15 $.

Det er strengt taget juridiske komplikationer i forbindelse med Vietnam-krigens indflydelse på amerikanske retsforhold, der har givet Yale-professoren Robert Cover anledning til at skrive denne bog. Han kom til at sammenligne med retsforholdene under slaveriet, og dette vakte

så stor opstandelse, at han fandt anledning til at gennemarbejde emnet. Problemstillingen er den: hvordan kunne en amerikansk dommer dømme f.eks. slaver i overensstemmelse med den hårde lov, hvis han var imod slaveriet som princip? Cover tager sit udgangspunkt i Melvilles kendte fortælling om Billy Budd; han overfører herfra kaptajn Veres dilemma direkte til dommerne, idet han anfører, at netop Melvilles svigerfar, dommeren Lemuel Shaw, var mod slaveri, men samtidig benhård i sine domme i slaveretssager. Han kunne være forbilledet for kaptajn Vere.

I en omhyggelig gennemgang af den relevante amerikanske retshistorie trækker Cover teorien op og belyser problemerne ved enkeltsager i forskellige områder. Der kan langtfra gives nogen entydig redegørelse for, hvorledes det moralske dilemma løstes; men Cover har givet en klar fremstilling af de komplicerede forhold på en veldisponeret måde.

I.G.

OVERSØISK

MICHAEL EDWARDES: *Playing the Great Game.* A Victorian Cold War. (Hamish Hamilton, 1975). 167 s., 4.75 £.

»The Great Game« hentyder til det diplomatiske spil i Vest- og Centralasien mellem England og Rusland i sidste århundrede. Englænderne følte bestandig de indiske besiddelser truet af russerne, der ved behændigt diplomati i teorien kunne skabe en koalition hele vejen rundt om Indiens nord- og vestgrænse, afsluttende med »befrielse« af selve Indien. For at imødegå denne trussel måtte briterne øve et vist diplomatisk og militært tryk mod Afghanistan og emiraterne mellem dette og Tibet, hvilket land også blev mål for engelsk aggression efter århundredskiftet. Hvad Edwardes koncenterer sig særligt om, er »feltdiplomatiets« aktiviteter i de afsides og farlige egne, og det er lykkedes ham at finde materiale frem om datidens James Bond'er: det britiske riges mest fremskudte repræsentanter, rejsende i uvejsomme egne med spartansk udstyr og usikre kommunikationslinjer bagud, hver enkelt på én gang eventyrer, hemmelig agent, soldat og diplomat. Langt fra Chelsea og Strand erfarede nogle af dem, at man hos de vilde afghanere kunne miste hovedet hurtigere, end man kunne blinke med øjnene, samt at en så vigtig ting som at beholde det på halsen dybest set afhang af den løbende politiske udvikling mellem London og Petersborg.

En gang imellem kunne disse britiske forposters onde skæbne nedkalde hævn fra udsendte straffeekspeditioner, der hængte afghanere på rad og række.

Bogen har sin værdi ved de sjældne skildringer af feltdiplomatiets vilkår; men det kniber noget med videregivelsen af et helhedsbillede af den engelske strategi, og belysningen af den russiske side af spillet er yderst sparsom.

I.G.

GIDEON S. WERE: *A History of South Africa.* (Evans Brothers, 1974). 189 s., 2.50 £.

Forfatteren - født i Kenya, neger, professor i Nairobi - har villet skrive en Sydafrikas historie set fra de ikke-hvides synspunkt. Niveauet er nærmest almenheden eller et gymnasietrin: jævnt berettende, ret uproblematiseret, alsidigt dækkende, men dog med hovedvægten på den politiske historie og meget lidt om den kulturelle udvikling. Det er en velskrevet og velillustreret bog.

NORDEN

BERT MÅRALD: *Den svenska freds- och neutralitetsrörelsens uppkomst.* (Akademiförlaget, 1974). 314 s.

Bogens undertitel er »Ideologi, propaganda och politiska yttringar från Krimkriget till den svensk-norska unionens upplösning«. Det er en vellykket blanding af detaljer og lange linjer, som vil være en god støtte også i studiet af den danske fredsbevægelses historie, herunder også de danske venstreguppers udenrigspolitiske ideologi. Bogen, der er disputats fra Göteborg, bygger på omfattende studier i arkiver (bl.a. danskeren Fredrik Bajers) og i den samtidige debat i pjecer, tidsskrifter og aviser. Resultatet er en klar opstilling af den ideologiske udvik-

ling med fredsbevægelsens vekslende positioner og af neutralitetstankens udbredelse blandt liberale og socialdemokrater.

LARS FURULAND m.fl.: *Statare.* (Udg. af Nordiska Museet og Sveriges Radio, 1975). 110 s.

Bogen er en beretning i ord og billeder om statarklassen i 30-året for statsystemets afskaffelse (stat = naturalieaflønning af sæsonansatte landarbejdere), og den skildrer intenst dette mørke afsnit af Sveriges socialhistorie.

Lars Furuland er litteratursociolog og ekspert i litterære statare-fremstillinger; men kun på en meget begrænset plads præsenteres de mest bemærkelsesværdige skribenter (Ivar Lo-Johansson, Jan Fridegård, Moa Martinson). Herudover skildrer han stat-systemets historiske udvikling og den politiske kamp, landarbejderne måtte igennem, før systemet blev afviklet, samt statarnes materielle livsvilkår. Bogens sidste halvdel er fotografier fra statarnes liv. De er fortrinsvis taget af fotografen Gunnar Lundh under rejser med Lo-Johansson i 1930'erne og 1940'erne og findes nu i Nordiska Museets arkiv. I forbindelse med billederne bringes talrige udpluk af statare-erindringer fra forskellige egne af Sverige.

I.G.

BO GRANDIEN: *Drömmen om medeltiden.* Carl Georg Brunius som byggmästare och ideförmedlare. (Nordiska Museet, 1974). 616 s.

Den omfattende interesse for 1800-tallets forskellige bygningsformer, der i de senere år har manifesteret sig i den internationale arkitekturforskning, har også fået sine skandinaviske bidrag. Disse har primært form som større eller mindre studier i enkeltproduktioner inden for dette felt, der tidligere stort set blot er blevet behandlet på oversigtsmæssig vis.

Nygotikken - den bygningsmæssige formgivning af »drømmen om middelalderen« - var ideologisk en regressiv opposition, der i det statiske tryghedsbillede af de nationale »middelaldre« så feudalismen som en harmonisk enhed med konfliktløs solidaritet mellem samfundsklasserne. »Middelalderen« blev i nygotikken det positive modbillede til borgerlige samfundsforhold præget af kriser, klassekamp og revolutioner, og samtidig lå i nygotikken en begyndende tilpasning af byggeriet til den kapitalistiske økonomi. Studiet af den middelalderlige bygningskunst stræbte mod de rationelle tekniske løsninger, der var adækvate for den kapitalistiske tendens til materiale-økonomisering. I forlængelse heraf står også nygotikernes kritik af kunstakademiernes klassicistiske tradition og deres krav til en ingeniørlignende kvalificering af arkitektuddannelsen.

Grandiens imponerende værk om C.G. Brunius er den første biografi om denne »Baudoktor«, der på linie med ledende nygotikere i andre lande virkede såvel som nygotisk arkitekt, restaurator af middelalderkirker som forsker i denne periodes bygningsorganisation og historie. Bogen behandler Brunius' omfattende virke i alle dets udtryksformer.

Således skildres over to kapitler professorens arbejde med Lunds Domkirke, der af Grandien indplaceres som Brunius' alfa og omega. Lundagårdshuset, profan- og herregårdsarkitektur samt hans »egne« kirker og restaureringer af andre domkirker og større bykirker får ligeledes grundige behandlinger. Hertil kommer bl.a. kapitler om Brunius, kritik af arkitektuddannelsen, hans forskning og forfatterskab samt striden med Helgo Zettervall. Grandien giver ligeledes svenskerens idé- og doktrinmæssige forbindelse til de nygotiske strømninger i England, Frankrig og Tyskland, ligesom der ikke mangler et kapitel om de øvrige skandinaviske lande. Også dette er medvirkende til, at Grandiens arbejde er en skandinavisk »grundbog« i nygotikkens problematikker; den introducerer for ikke-specialister, ligesom den er en igangsætter for videre forskning inden for dette felt.

L.D.

TAGE HEDBORG: *I sågverksrörelsens tjänst.* (Nordiska Museet, 1974).

Forfatteren begyndte i 1897 som kontorist på et savværk i Ådalen og arbejdede sig derefter støt op til ledende poster på svenske savværker.

Han skildrer i sine erindringer på udmærket måde forretningsliv og miljø i perioden frem til 1945 under store forandringer. Afgørende nyt føjes dog ikke til det allerede kendte.

ØYSTEIN RIAN: *Jens Juels stattholderskap 1618-1629.* (Universitetsforlaget, 1975). 254 s., 56 kr.

Behandlingen af Jens Juels statholderskab i Norge er resultatet af en specialeopgave i historie. I dispositionen fornemmes dette formål.

Jens Juels funktionsperiode omfattede både en freds- og en krigsperiode. Forfatteren ønsker derfor at klarlægge, om Christian IV's nederlag i Kejserkrigen afspejlede sig i statholderens dispositioner; men undersøgelsernes egentlige hovedformål er at beskrive og klarlægge statholderens magtbasis, herunder belyse, om embedet havde rigsomfattende funktioner. Jens Juels hele selvstændighed i forholdet til København vies naturligvis interesse.

Undersøgelserne resulterer i, at forfatteren karakteriserer Jens Juel som en loyal eksekutor af kongens vilje; under krigen optrådte han dog selvstændigt. Det påpeges også, at statholderen var en lederskikkelse i norsk administration og politik. Hannibal Sehested overtog derfor i 1642 en post, der allerede havde en stærk placering.

H.F.

CHRISTIAN DEGN: *Die Schimmelmanns im atlantischen Dreieckshandel.* (Karl Wachholtz, 1974). 599 s., 58 DM.

Kielerprofessoren Christian Degn har med dette store værk ydet et betydningsfuldt bidrag til dansk historie fra slutningen af 18. årh. og op mod 1814 med tråde langt bagud og godt op i 19. årh. Fyldige arkivstudier er kombineret med en minutiøs udnyttelse af en stor og omfangsrig litteratur.

Kernen er en indtrængende analyse af den schimmelmannske koncerns opbygning og funktion og herunder igen navnlig en behandling af familiens deltagelse i trekantshandelen: europæiske sekundaprodukter til Afrika og for disse opkøb af slaver til Vestindien, hvorfra der blev leveret sukker, rom og bomuld. Talrige nye enkeltheder er kommet frem, og tidligere mere skitsemæssigt fremstillede træk er blevet veldokumenteret. Til dette kommer bidrag til tidens ideologihistorie, til familien Schimmelmanns familieforhold, plantagedrift, slaveriets økonomi og afvikling m.m., ofte dog noget usystematisk og under kryptiske overskrifter, som vil vanskeliggøre udnyttelsen. Det er en smuk bog og fascinerende læsning; det er også en bog, som vil være støttepunkt og udgangspunkt for studiet af perioden.

HELGA PEDERSEN: *Céline og Danmark.* (Gyldendal, 1975. 173 s., 60 kr.

Lidt før april 1945 ankom den berømte franske forfatter Céline sammen med sin hustru til Danmark, hvor de blev indlogeret i en kvindelig bekendts lejlighed. Med fransk pressekilde meddelte »Politiken« i december samme år, at en fransk nazist skjulte sig i København. Dette medførte øjeblikkelig krav om udlevering af forfatteren fra den franske ambassade. Céline blev arresteret og sad i Vestre Fængsel i 3 år, hvorefter han yderligere 3 år opholdt sig »på æresord« på overretssagfører Thorvald Mikkelsens ejendom Klarskovgård ved Korsør. I disse år var der tovtrækkeri mellem franske og danske myndigheder om udleveringens berettigelse, og samtidig førtes retssagen mod Céline i Frankrig. Den afsluttedes med en ret mild dom i 1951, hvorefter Céline fik amnesti og rejste tilbage til Frankrig.

Dermed kunne denne sag være afsluttet; men i de følgende år indtil 1961, da han døde, rettede Céline hårde angreb mod Danmark for den behandling, han havde været underkastet i Vestre Fængsel, samt mod enkeltpersoner. Angrebene satte sig spor i flere franske udgivelser, og danske frankofiler begyndte at stille spørgsmål. Var Céline blevet dårlig behandlet? Disse spørgsmål har fået Helga Pedersen til at undersøge forholdene, således som de kan belyses i dokumentarisk materiale, både af offentlig og privat karakter. Hun har haft en svag tilknytning til sagsbehandlingen gennem sin ansættelse i justitsministeriet; mere tungtvejende for

hende har dog været hendes kendskab til Thorvald Mikkelsen gennem deres fælles Korsørbaggrund.

Det fremgår af beretningen, at fængselsopholdet næppe, som tidens forhold var, har været behageligt for Céline; men på den anden side har han været relativt tilgodeset med specielle friheder. At behandlingen af hans udleveringssag trak længe ud, er uomtvisteligt; men dette har formentlig reddet Célines liv. Var han blevet udleveret i 1945/46, var han formentlig blevet skudt. Det er dog i det hele taget et spørgsmål, om der var hold i anklagerne mod ham for landsskadelig virksomhed; men at han i 1930'erne skrev yderst frastødende antisemitiske bøger, står fast. Helga Pedersen kaster lys over det meste af, hvad der ikke var almindelig kendt, og på baggrund af hendes bog fremstår Célines angreb til dels som direkte løgne og groteske overdrivelser.

På et punkt er det ikke lykkedes Helga Pedersen at trænge til bunds i sagen, nemlig hvad angår Célines økonomi. Hvor blev hans guld af? Både det, han måske havde anbragt i landet før krigen, og det, han sandsynligvis medbragte på sin person, da han kom i 1945.

Henning Fenger har i »Weekendavisen« i november 1975 stillet nogle ret delikate spørgsmål på dette punkt. Nogen egentlig opklaring vil ikke kunne foretages; men der kan sikkert godt hvirvles noget slam op, hvis nogen har lyst.

I.G.

ØKONOMI

MAURICE DOBB: *Theories of Value and Distribution Since Adam Smith.* Ideology and Economic Theory. (Cambridge University Press, 1974). 295 s., 3.60 £.

Det er en gennemgang af centrale økonomiske teorier hos Smith, Richardo, Mill, Marx og Jevon; men Schumpeter og Keynes optager også en betydelig plads. Udgangspunkt og ledetråd er den debat, Joan Robinson og Straffa sammen med andre satte i gang i 60'erne; Dobb undersøger nu de ældres holdning og vurderer den ud fra de anti-klassiske økonomer af i dag. Selv får han naturligvis også lejlighed til inspirerende kommentarer. Selv om stilen er enkel og nøgtern og i og for sig skulle gøre det til en klar fremstilling, sker det dog af og til, at Dobb forudsætter en indforståethed, der i realiteten betyder unødige spring i tankegangen. Trods dette er det en bog, som kan læses selv med beskedne teoretiske forudsætninger.

LOUIS P. CAIN & PAUL J. USELDING: *Business Enterprise and Economic Change.* Essays in Honor of Harold F. Williamson. (Kent State University Press, 1973). 323 s., 12.95 $.

Harold F. Williamson har været en fremstående og flittig skribent inden for økonomihistorie siden midten af 30'erne og hædres her fortjent med et lødigt festskrift. Det rummer 11 afhandlinger, der falder i fire tematiske grupper: økonomihistoriens metode, hvor navnlig Business History står i centrum, rationalisering i amerikansk forretningsliv, »entrepreneurship«s betydning i den økonomiske udvikling og endelig forretningslivets og da især forsikringsverdenens forhold til den sorte befolkning. Et afsluttende kapitel summerer resultaterne af de foregående case studies op og sætter dem i forhold til mere generelle økonomihistoriske resultater. Blandt enkeltemnerne er der særlig grund til at pege på afhandlinger om designændringer i amerikansk bilindustri, japansk industrialisering, the Fashion Manipulators (engelsk industris forhold til forbrugernes smag indtil 1800) og om eliten i amerikansk forretningsliv i 19. årh.: var det de store pionerer, eller var det 2. generation og mændene i 2. geled, der byggede op?

HERMAN DAEMS & HERMAN VAN DER WEE: *The Rise of Managerial Capitalism.* (Leuven University Press og Martinus Nijhoff, 1974). 236 s., 20.75 fl.

Bogen rummer 8 rapporter, der blev fremlagt ved en konference i 1973 på Leuven Universitet. Først og fremmest drejer de sig om private firmaers investeringsstrategi i USA, England, Frankrig, Tyskland, Sydøsteuropa og Japan; fuldt så meget er det dog også væksten i det

store anonymt ejede selskab, der er emnet. Det er som helhed oversigtsartikler, der sammendrager tidligere forskning og peger på uudforskede områder og emner. I tid dækkes de sidste godt hundrede år; mest nyt siges der om USA, hvor emnet også forud er behandlet så forholdsvis grundigt, at et sammendrag er i stand til at give nye perspektiver. Som helhed gælder dog, at det er gode oversigtsartikler, der med udbytte kan bruges i undervisningen som supplerende læsning til lærebøgernes generelle fremstillinger.

JOHN HATCHER & T. C. BARKER: *A History of British Pewter*. (Longman, 1974). 363 s., 7.50 £.

I modsætning til de mange tin-bøger, der - beregnet for samlere - er kommet i de senere år, er dette en bog om tinhandel, tinstøbere og tinnets anvendelse. Forfatterne er erfarne historikere, der analyserer forbruget og priserne, redegør for tinvarernes udbredelse og funktion, tinstøbernes sociale position og antal. Hovedvægten er lagt på glansperioden i 16. og 17. århundrede. Efter en omtale af tinvarernes svækkede stilling, bl.a. på grund af tedrikkeriets fremmarch på bekostning af øldrikning og på grund af opfindelse af det i øvrigt stærkt tinholdige Britannia-metal, der blev den jævne families »sølvservice«, redegøres kort for tinstøberiet i 19. og 20. århundrede.

KUNST

WILLIAM GAUNT: *Painters of Fantasy*. (Phaidon, 1974). 110 s., 3.50 £.

Bogen er først og fremmest et billedværk. Udover en kort introduktion, der med et noget løst fantasibegreb er en yderst lapidarisk gennemgang af »fantasiens malere«, rummer bogen 96 numre, som er store og gode gengivelser i både farve og sort-hvid, alt efter originalernes karakter af maleri, stik, tegning o.lign. Til hvert billede har Gaunt skrevet en kommentar, ligesom det også er ham, der har foretaget selve udvælgelsen. Historisk og kronologisk sat op strækker udvalget sig fra den tidlige renæssance op til surrealisterne og begynder således med Albrecht Altdorfer og slutter af med René Magritte.

Det er bogens force, at der her samles adskillige værker, som sjældent gengives såvel i det hele taget som i det store format, der her er tale om. Og hvor det har været tilfældet, har det gennemgående været i værker på et helt andet prisniveau end »Painters of Fantasy«, der kombinerer den billige pris og de fine reproduktioner.

L.D.

CHAMPFLEURY: *Le Réalisme*. Red. af Geneviève og Jean Lacambre. (Hermann, 1973). 235 s., 28 fr.

Denne antologi er ikke - som titlen umiddelbart kunne indicere - en genudgivelse af Champfleurys essaysamling »Le Réalisme« fra 1857. I forskellige grupper er derimod sammensat et med introduktion og bibliografi forsynet tekstudvalg, som er ganske dækkende i forhold til kritikeren Champfleurys omfattende produktion; det er primært disse tekster, der giver essensen af Champfleury.

Et særskilt afsnit giver et billede af Champfleurys forsvar af Courbet, præget af en stærk sympati, der dog med årene neutraliseredes en del. Det er ikke mindst relationen til Courbet, der har bidraget til den noget overproportionerede status som den ledende realismeteoretiker, der er blevet tildelt Champfleury af kunstforskningen, som også har set ham som lederen af cenacle réaliste - det parisiske bohememiljø med bl.a. Courbet, Baudelaire og Daumier. Han har skrevet præcise registreringer af figurer i dette marginale miljø samtidig med hans egen part heri; uddrag af disse tekster er medtaget i afsnittet »La Bohème«. Men denne hævdvundne lederstatus er blevet stærkt problematiseret af de sidste års Courbet-forskning.

Foruden at rumme disse tekster og de centrale eksempler på Champfleurys arbejde med »L'art Populaire« viser udvalget gennem tekster om bl.a. Le Nain-brødrene, den samtidige billedkunst og skulpturkarikaturen og Daumier Champfleury som den professionelle borgerlige salonkritiker, han først og fremmest

var: udogmatisk, en del pragmatisk og uden en absolut tilknytning til én bestemt linie. Måske er det også heri, at hans kvalificerede observeringsevne som kunstbetragter har sin begrundelse.

L.D.

REYNER BANHAM (red.): *The Aspen Papers.* (Pall Mall Press, 1974). 224 s., 5.75 £.

Arkitektur- og designhistorikeren Reyner Banham har samlet en antologi, der belyser centrale bevidsthedsmæssige udviklingstendenser inden for efterkrigstidens humanistiske designteori. »The Aspen Papers« rummer 33 tekster af videnskabsmænd fra forskellige arbejdsfelter, som har været foredraget og diskuteret på den institution, som den årlige internationale designkonference i Aspen er inden for sit område. Teksterne er i hovedsagen kronologisk sat op i forbindelse med de forskellige temaer, konferencen har haft, og de går tilbage til 1953. De to første år, hvor temaet var »Design as a Function of Management«, er således ikke repræsenteret i udvalget. Blandt bidragyderne kan foruden Banham selv nævnes Pevsner, Max Frisch, Henry-Russel Hitchcock og John Cage.

L.D.

MODERNE HISTORIE

INTERNATIONAL POLITIK

Die Internationale Politik 1968 - 1969. (R. Oldenbourg Verlag, 1974). 627 s.

Disse årbøger, der udarbejdes ved »Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik« i Bonn, har helt overtaget de funktioner, som tidligere blev varetaget af Chatham House i London med »Survey of International Affairs« og »Documents on International Affairs«. De er overordentligt nyttige redskaber for samtidshistorikere og politologer, der her forsynes med et førsteklasses oversigtsmateriale, bygget på solidt forskningsarbejde.

Det foreliggende bind omhandler alle vigtigere emner i årene 1968-69. Rimeligt nok har uroen i de vestlige industristater fået første prioritet, såvel ungdomsrevolten i USA som studenteroprøret i Europa. Et andet hovedemne er den begyndende opblødning af den bipolære verdensstruktur og konflikten mellem Sovjetunionen og Kina, der nåede nye højdepunkter i denne periode.

Vietnamkrigen forekommer noget stedmoderligt behandlet i betragtning af denne konflikts virkninger, hvorimod der ofres betydelig plads på den mellemøstlige situation. Også den tjekkoslovakiske krise kunne måske have været lidt mere udførligt behandlet.

Meget nyttigt er et afsluttende kapitel om det økonomiske verdenssystem i 1960erne, hvori indgår en kritisk vurdering af u-landsbistanden.

PETER JONES (ed.): *The International Yearbook of Foreign Policy Analysis.* Vol. 2. (Croom Helm, 1975). 266 s., 7.95 £.

Sigtet ved denne publikation er »at bringe sammen i ét bind en samtidig analyse af de større magters politik i det foregående år«. Som nævnt i anmeldelsen af bind 1 (NFH XXVI, 199), har den annalistiske metode mange ulemper, som også kommer frem i de artikler (om henholdsvis Sovjets og Kinas udenrigspolitik i 1974), der holder sig mest strikt til den: enten må analysens tidsperspektiv begrænses, og dermed også dens generelle rækkevidde, eller også løber man risikoen for at gentage, hvad der er blevet skrevet sidste år, eller for at foregribe næste års analyse.

Mere tilfredstillende er de artikler, hvor der tages mere afslappet på tingene, hvor der anlægges en lidt bredere tidshorisont, eller hvor analysen koncentrerer sig om en bestemt begivenhed o.l. Eksempler herpå er John Welfelds

analyse af Japans forhold til Kina og USA i det sidste tiår og Avi Schlaims artikel om den israelske beslutningsproces i forbindelse med oktoberkrigens udbrud.

Af de øvrige artikler kan nævnes Michael Guhins artikel om amerikansk udenrigspolitik i 1974, der særlig koncentrerer sig om den indrepolitiske side heraf, og Peter Marchs analyse af forholdet mellem EF og Comecon. Helt uden for det hele står Karl Deutsch' artikel om fredsforskningens problemer og fremtidsudsigter. Hvad den har at gøre her, er ikke godt at vide.

MORTON H. HALPERIN: *National Security Policy-Making.* (Lexington Books, 1975). 193 s., 6.00 £.

Professor Halperin er en af de førende skikkelser i den forholdsvis nye »bureaucratic politics«-skole, der mener, at hovedforklaringen på udenrigs- og sikkerhedspolitiske beslutninger skal søges i en bureaukratisk magt- og interessekamp. Han har interesseret sig for disse spørgsmål på teoretisk niveau, længe før han selv blev et offer for en bureaukratisk intrige i Watergate-skandalens kølvand.

Den foreliggende bog er en samling af hans tidligere (delvis sammen med andre forfattere) publicerede artikler. Hovedemnet er, hvorledes det sikkerhedspolitiske beslutningssystem i USA fungerer, samt nogle forslag til ændringer heri.

Specielt det indledende kapitel »Why Bureaucrats Play Games« kan tjene som en kortfattet introduktion til »bureaucratic politics«-skolens hovedopfattelse. Bogen lægger ikke selv direkte op til en diskussion af denne skoles begrænsninger og teoretiske svagheder. Men de fremtræder dog alligevel indirekte i flere af de følgende kapitlers forsøg på at anvende den i empiriske analyser. En betydelig del af bogen benyttes i øvrigt til et optryk af Gaitherkommiteens rapport fra 1957 samt en analyse af dens tilblivelse og virkninger.

I.F.

GLENDA GOLDSTONE ROSENTHAL: *The Men Behind the Decisions.* (D.C. Heath, 1975). 166 s.

Denne undersøgelse af beslutningsprocessen i det europæiske fællesskab afspejler en tendens i de seneste års integrationsforskning til at angribe problemerne på et mere jordnært niveau end de abstrakte og undertiden luftige integrationsteoriers. Under klar påvirkning af Graham Allisons metodologi fra hans studie af Cubakrisen har Glenda Rosenthal gennemført en studie af beslutninger i en række cases ud fra forskellige modeller af beslutningsprocessen. De tre anvendte modeller, der hver korresponderer til faser i integrationsforskningens udvikling, er den interguvernementale model, der ser beslutningerne som produkt af det traditionelle multilaterale diplomati, interessegruppe- eller »grass-roots«-modellen, der fokuserer på ideologiske, erhvervsmæssige eller parlamentariske gruppers holdninger og interesseartikulering, og elitemodellen, der betragter netværk af embedsmænd og organisationsledere som den væsentligste drivkraft i beslutningsprocessen. Anvendt på beslutningerne om arbejdskraftens bevægelighed, associeringsaftalen med Maghreblandene, den økonomisk-politiske union, landbrugsstrukturpolitikken og det generelle præferencesystem giver analysen en rigere facetteret og dybere forståelse af EF-mekanismernes funktionsmåde end de mange studier, der har søgt at forklare beslutningsprocesserne ud fra en enkelt model eller hovedvariabel.

P.H.

G.R. URBAN: *Détente.* (Temple Smith, 1976). 368 s., 8 £.

»Détente« - det ord, som præsident Ford nu har slettet af sit udenrigspolitiske vokabularium - var i årene 1973-75 emnet for en omfattende udsendelsesserie i Radio Free Europe, hvori G.R. Urban interviewede en række fremtrædende europæiske og amerikanske politikere, journalister og samfundsforskere om forskellige aspekter af afspændingspolitikken. Blandt de interviewede var bl.a. William Hayter, Al-

fred Grosser, George Ball, Dean Rusk og Zbigniew Brzezinski.

Disse samtaler foreligger nu i revideret form i en bogudgave. Udsendelseslederens skepsis over for afspændingen skinner tydeligt igennem; men gennem samtalerne med personer af en anden og mere nuanceret opfattelse kommer der ofte interessante meningsbrydninger frem, der på klar og pædagogisk måde afdækker problematikken i emnet. Af særlig nordisk interesse er samtaler med nordmanden Johan Jørgen Holst og med den finske militærhistoriker Wolf Halsti. Emnet for sidstnævnte samtale er »finlandisering«, et af de mest misforståede begreber i afspændingsdebatten, som Halsti gør sit bedste for at slette af dennes vokabularium.

Konferenzen und Verträge. Vertrags-Ploetz Band 5: 1963-1970. (Ploetz, 1975). 484 s.

Som sine forgængere er dette bind af Vertrags-Ploetz en yderst nyttig håndbog. Den behandler i kronologisk rækkefølge en række internationale aftaler i perioden 1963-70 med redegørelse for deres forhistorie og indhold. Mest nyttig er imidlertid de omfattende dokumentariske henvisninger, der er knyttet til hvert dokument, og som giver henvisning til en lang række relaterede dokumenter, avisartikler m.v. Et eksempel er EF-topmødet i Haag i 1969, der åbnede vejen for Danmarks og andre landes medlemskab, hvor ikke blot selve mødets afsluttende communiqué gengives, men også 6 tættrykte sider henvisninger til andet materiale, der belyser udviklingen i EF og i europæisk markedspolitik i øvrigt i slutningen af 1960'erne.

SIKKERHEDSPOLITIK

DAVID CARLTON & CARLOS SCHAERF (eds.): *International Terrorism and International Security.* (Croom Helm, 1975). 332 s., 7.95 £.

Bogen gengiver en række papers fra en konference arrangeret af International School on Disarmament and Research on Conflicts i 1974. Titlen forekommer ikke ganske dækkende, idet kun ca. en trediedel af artiklerne drejer sig om international terrorisme, mens resten spreder sig ud over en lang række generelle og specifikke sikkerhedspolitiske spørgsmål. For at nævne nogle af de bedste: Victor Gilinsky har skrevet en detaljeret analyse af eksisterende og kommende a-kraftværkers brændselsbehov; Ciro E. Zoppo diskuterer mulighederne for rustningskontrol i Middelhavsområdet, mens David Carlton har en god og klar analyse af Storbritanniens fremtid som kernevåbenmagt.

På denne baggrund må man nok stille sig tvivlende over for det rimelige i en samlet publikation som denne, som også indeholder en del mindre interessante bidrag; det havde nok været rimeligere at henvise de bedste til publicering i dertil indrettede tidsskrifter.

MATS BERGQUIST: *Krig och surrogatkrig.* Organiserad våld mellom och inom stater. (Rabén & Sjögren, 1976). 84 s.

I serien »Försvar och säkerhetspolitik« analyserer den svenske diplomat og politolog Mats Bergquist nogle grundlæggende udviklingstendenser i international politik. Han konstaterer først en markant aftagende tendens til mellemstatslig krig inden for den industrialiserede del af verden, som skyldes mange forskellige faktorer: kernevåbenbalancen mellem øst og vest, et ændret syn på krig som politisk middel, moderne kriges voldsomme omkostninger m.v. Som den anden tendens konstaterer Bergquist en vækst i, hvad han kalder surrogatkrig - i vanlig værdiladet sprogbrug terrorisme - overalt i verden, også i den industrialiserede del af den. Også her gennemgås grundigt forskellige mulige forklaringer på dette fænomen, spændende fra det internationale systems niveau til det individuelle. Analysen trækker i høj grad på den internationale sikkerhedspolitiske litteratur om emnet, hvortil den er en udmærket introduktion.

Til sidst søger forfatteren, der var sekretær for den svenske forsvarsudredning i 1974, at drage nogle konklusioner med hensyn til svensk sikkerhedspolitik. Hovedkonklusionen er, at man ikke bør drage for drastiske konklusioner. Afspændingen mellem øst og vest tillader endnu ikke voldsomme ændringer i Sveriges forsvarspolitik.

GEOFFREY KEMP, ROBERT L. PFALTZGRAFF, JR. & URI RA'ANAN (ed.): *The Other Arms Race.* New Technologies and Non-Nuclear Conflict. (D.C. Heath, 1976). 218 s., 7.25 £.

Vietnam-krigens sidste år og især oktoberkrigen i Mellemøsten afslørede, at der det sidste tiår er foregået og stadig foregår en hastig kvalitativ udvikling på de konventionelle våbens område, som især er baseret på indførelse af elektroniske styrings- og kommunikationsforstyrrelsesmekanismer. Anvendelse af »smart bombs«, d.v.s. præcisionsstyrede missiler mod kampvogne og fly, truede en overgang under oktoberkrigen den hidtidige israelske overlegenhed på disse områder. Det er de mulige konsekvenser af disse og lignende udviklinger, der er emnet for bogens ni artikler. Fem af disse diskuterer forskellige teknologiske udviklingslinier, mens to - af henholdsvis Ra'anan og Kenneth Hunt - analyserer de mulige konsekvenser heraf for magtforholdene i Mellemøsten og Europa. Der er også et kapitel om højteknologiske våbens anvendelse af politiske terrorister, inden Kemp og Pfaltzgraff runder af med nogle betragtninger over de globalpolitiske implikationer. Bogen er forsynet med to appendices: en oversigt over nye våbensystemer med deres karakteristika samt en meget nødvendig liste over tekniske termer.

Bogen giver virkelig megen information om emnet, men den er givetvis først og fremmest for specialister.

COLIN S. GRAY: : *The Soviet-American Arms Race.* (D.C. Heath, 1976). 196 s., 6.25 £.

Gennem mere end hundrede år har kaprustningsfænomenet været betragtet som et karakteristisk træk ved international politik. Kun få har imidlertid sat sig for at analysere, hvad et rustningskapløb egentlig er, hvorledes det fungerer, og hvorledes det opstår. Hovedparten af denne bog drejer sig netop om at skabe klarhed om disse spørgsmål og kritisk vurdere mere gængse forestillinger om dynamikken i kaprustningsfænomenet. Grays hovedsynspunkt er, at forskere og politikere hidtil har overbetonet aktion-reaktionsprocessernes betydning og undervurderet de interne stimuli til våbenanskaffelse, som kommer fra politikerne, militæret og industrien. Rustningskapløbet er ikke så automatisk, som mange har anset det for at være, og derfor er det også vanskeligere at bringe det til afslutning.

Foruden at være en skarpsindig og systematisk analytiker er Colin Gray også en veloplagt polemiker. Specielt er han ude efter, hvad han anser for at være misforståelser hos tilhængerne af rustningskontrol: troen på, at man kan isolere det militær-strategiske område fra den almindelige internationale politik, troen på, at de to supermagter stort set tænker ens strategisk set etc. Hans eget syn er klart nok: USA bør føre en mere energisk rustningspolitik.

Med sin klare analyse og sine til tider provokerende meninger er denne bog noget af det bedste, der i lang tid er skrevet om rustningskapløbet mellem USA og Sovjetunionen.

INTERNATIONAL ØKONOMI

WILLIAM M. SCAMMELL: *International Monetary Policy: Bretton Woods and After.* (Macmillan, 1975). 262 s.

De læsere, der kender Scammells klassiske International Monetary Policy (1957 og 1961), vil opdage, at der er sket store ændringer i bogen; ligesom det system, som bogen analyserer, er den bukket under for ændrede omstændigheder. Slutresultatet er dog bedre, end man kunne vente.

Bogen er ikke en enkel historisk fremstilling af, hvad der skete hvornår, idet den starter med en udlægning af valutateori som udgangspunkt for den efterfølgende analyse. Sammenhængen mellem teori og politik analyseres på forbilledlig vis. Afsnittene om dollar og sterling som nøglevalutaer er både up to date og spændende. Også på anden måde adskiller bogen sig fra sine forgængere; mens disse primært var skildringer af Bretton Woods-systemets opståen, er bogen nu en nekrolog over det.

For eksperten er dennne ændring kun til det bedre. Om bogen vil fremme eller hemme den uindviedes forståelse af internationale valuta-

forhold, er vanskeligere at sige. Den kan anbefales til undervisningsbrug, men kræver nogle økonomiske forkundskaber.

J.P.

MANA SAEED AL-OTAIBA: *OPEC and the Petroleum Industry.* (Croom Helm, 1975). 187 s., 5.95 £.

Forfatteren er minister for olie og mineralressourcer i De forenede arabiske Emirater, og bogen markedsføres som »a window into the mind of a young, cabable and ambitious Arab Patriot«. Den er imidlertid mere end det, idet den også er en klar introduktion til olieverdenen og OPEC's virkemåde bestemt for ikke-specialister. Man savner måske nogle detaljer, der er tilgængelige; men Al-Otaibas analyse af olieindustrien giver et godt udgangspunkt for en mere specifik analyse af OPEC's virksomhed, dens mål, interne struktur og medlemskab. I en relativt kort afsluttende del bliver læseren dygtigt introduceret i problematikken vedrørende prisstabilisering, royalties, markeds-og produktionsspriser, beskatningsstrukturer og participation.

Bogen rummer også en ganske dækkende bibliografi, der er nyttig for den, der er interesseret i mere specielle aspekter af OPEC.

J.D.

STORBRITANNIEN

DONALD GRAEME BOADLE: *Winston Churchill and the German Question in British Foreign Policy 1918-1922.* (Martinus Nijhoff, 1973). 193 s., 36 gld.

Som medlem af Lloyd Georges koalitionsregering indtil dens fald i 1922 søgte Churchill i årene efter 1918 at gøre sig gældende i udformningen af Storbritanniens udenrigspolitik, ofte i konflikt med premierministerens linie. Churchill så hovedfaren i Europa i et samarbejde mellem Tyskland og det nye Rusland, jf. Rapallo 1922, og blev derved hovedeksponenten for den fejlslagne interventionskrig over for det bolshevikiske Rusland. Da denne mislykkedes, søgte han - ligeledes med ringe held - en mere direkte løsning i form af et britisk-fransk forsoningsprogram over for Tyskland.

Forfatteren, en ung australsk historiker, tilskriver i høj grad Churchills manglende evne til at tage taktisk bestik af en situation og til at acceptere kompromisser dette magre resultat af hans ekskursioner ind på udenrigspolitikkens område. Gennem sin bog giver han et udmærket bidrag til forståelsen af en af vor tids mest sammensatte politiske skikkelser, men også til forståelsen af en periode i europæisk politik, der fik afgørende konsekvenser for den videre udvikling.

DANIEL WALEY: *British Public Opinion and the Abyssinian War.* (Maurice Temple Smith, 1975). 176 s., 6 £.

Den britiske politik i Abessinien-krisen 1935-36 anføres ofte som et skoleeksempel på den indflydelse, som den offentlige opinion kan øve på et lands udenrigspolitik. Særlig har man hæftet sig ved den reaktion, som Hoare-Laval-aftalen i dec. 1935 udløste, og som førte til Hoares fald som udenrigsminister.

Daniel Waley, som er »keeper of manuscripts« ved British Library, har sat sig for at analysere dette problemkompleks nærmere. Han undersøger først, hvorledes den offentlige opinion faktisk var, og bekræfter her det gængse billede af en stærk vækst i den anti-italienske opinion i slutningen af 1935. Derpå undersøger han, hvilken politisk rolle opinionen faktisk spillede, særlig i Hoare-Laval-affæren. Det er her hans konklusion, at forestillingerne om et massivt pres på beslutningstagerne - f.eks. gennem breve til parlamentsmedlemmer - er stærkt overdrevne, og at Hoares fald kan forklares uden reference til opinionen; det afgørende var eliteopinionen, altså parlamentsmedlemmerne og kvalitetspressen.

Bogen indeholder også en interessant analyse af The League of Nations Union som pressionsgruppe og af den pro-italienske propaganda i Storbritannien. Forfatteren søger ikke at sætte sin analyse ind i en større teoretisk sammenhæng; men ikke desto mindre er bogen af væsentlig interesse for studiet af udenrigspolitikkens udformning generelt.

JOSEPH FRANKEL: *British Foreign Policy 1945-1973*. (Oxford University Press, 1975). 356 s., 6.95 £.

Frankels bog er delt i to omtrent lige store dele, en analytisk og en empirisk. I førstnævnte del undersøger han baggrunden for Storbritanniens udenrigspolitik i kapitler om det politiske system, om økonomiske og psykologiske faktorer, om fremherskende forestillinger i den udenrigspolitiske elite, om »den nationale stil« samt endelig om den særlige rolle, som forestillingerne om Storbritanniens verdensrolle har spillet i efterkrigstidens udenrigspolitik. Som denne opremsning antyder, ligger der ikke bag denne diskussion noget systematisk beslutningsteoretisk analyseskema, snarere nogle vagere forestillinger om, hvad der er relevante kategorier at anskue britisk politik under. Dette hindrer ikke, at der i denne del kan hentes mange gode iagttagelser og analyser; forfatteren er en indgående kender af britisk udenrigspolitk og har blik for mange sammenhænge, som ellers overses. Men nogen udtømmende, systematisk gennemgang er det ikke.

Den empiriske del indeholder kapitler om Storbritanniens forhold til supermagterne, Commonwealth, Vesteuropa og til FN, samt om de udenrigsøkonomiske og sikkerhedspolitiske sider af udenrigspolitikken. Den sparsomme plads tillader ikke Frankel at gå i dybden; til gengæld indeholder disse afsnit nogle meget indsigtsfulde og velskrevne analyser, der tilsammen skaber et klart og markant helhedsbillede af britisk udenrigspolitik siden verdenskrigen.

MICHAEL HECHTER: *International Colonialism*. The Celtic Fringe in British National Development, 1536-1966. (Routledge & Kegan Paul, 1975). 361 s., 6.25 £.

Forholdet mellem de centrale og de perifere områder i en statsdannelse er på mange måder vigtigt for dennes udvikling, og emnet har derfor naturligt nok påkaldt sig opmærksomhed fra mange sider, herunder også fra sociologisk hold.

Der har i tidens løb udviklet sig 2 hovedopfattelser eller »modeller« af, hvorledes dette forhold må antages at udvikle sig over tid. Den ene betegnes »diffusionsmodellen«, og den dækker den opfattelse, at centrum og de perifere regioner, især efter samfundets industrialisering og på grund af de øgede kontakter, vil tendere mod ensartede sociale strukturer og mod stadig færre kulturelle og politiske forskelle. Den anden model betegnes »intern kolonialisme«, og det dækker over den opfattelse, at centrum vil dominere politisk og kulturelt over periferien og udbytte den i materiel henseende.

Den amerikanske sociolog Michael Hechter vil i denne bog afprøve de 2 modeller. Som sit case bruger han Storbritannien og Irland, og som data primært en række statistiske oplysninger på county-niveau fra perioden 1851-1961.

Hechter påviser, at prediktioner på grundlag af »diffusionsmodellen« stemmer dårligt overens med de foreliggende data. Det giver efter hans opfattelse langt bedre mening at se de af kelterne dominerede områders forhold som et udslag af en intern kolonialisme, som de skotske og walisiske nationalistbevægelser så bliver en naturlig reaktion på. Bogen rummer derfor også interessante ansatser til en teori om etnisk identifikation.

J.E.

ROBERT BLAKE: *The Office of Prime Minister*. (Oxford University Press, 1975). 74 s., 3.00 £.

Den foreliggende bog er et optryk af en serie på tre foredrag om premierministerembedet, som Lord Blake har holdt i serien »Thanks-Offering to Britain Fund Lectures«. Emnet er for så vidt egnet til en sammenfatning i foredragsform. Der eksisterer et stort materiale i form af historiske og teoretiske fremstillinger samt en rig memoirelitteratur. Men en forudsætning er naturligvis, at den, der gør forsøget, er i stand til at overskue litteraturen og diskutere den i et relevant perspektiv.

Fremstillingen falder i tre dele: personlighederne, historien og nutiden. I afsnittet om personlighederne opregnes - foruden et par kuriosa - en række totalt uinteressante gennemsnits-

tal for premierministres alder, embedsperiodes længde m.v. Denne del af bogen påstås at være et forsøg på at anvende en politologisk metode.

I diskussionen af, hvorvidt der i de seneste år er sket en magtkoncentration i premierministerembedet, nævnes et par af hovedsynspunkterne i den efterhånden omfattende litteratur; men en egentlig drøftelse finder ikke sted, og forfatteren har heller ikke selvstændige bidrag.

I.F.

TYSKLAND

PETER D. STACHURA: *Nazi Youth in the Weimar Republic.* (Clio Books, 1975). 301 s., 7.75 £ (paper 3.00 £).

I hidtidige forsøg på at belyse det kompleks af faktorer, der førte til Hitlers magtovertagelse, og som var bestemmende for udviklingen i Hitler-Tyskland, har man ikke beskæftiget sig meget med Hitler-Jugend (HJ). Det skyldes blandt andet, at der har været en tendens til at se HJ som et uinteressant appendix til NSDAP og/eller SA.

Den engelske historiker Peter Stachura giver i denne bog en analyse af HJ's placering inden for den samlede nationalsocialistiske bevægelse. Bogens hovedtese er, at i perioden frem til 1930/31 var relationerne mellem HJ på den ene og NSDAP og SA på den anden side ikke så entydige som ofte antaget. HJ var efter Stachuras opfattelse i denne periode en relativt selvstændig organisation, som også på det ideologiske plan hævdede en vis autonomi. Med von Schirachs overtagelse i 1931 af hvervet som Reichsjugendführer ændres dette imidlertid, ligesom også de hidtidige økonomiske og ledelsesmæssige problemer løses.

Redegørelsen for HJ's forhold er omhyggelig og veldokumenteret, og forfatteren gør meget ud af at placere bevægelsen i forhold til de mange andre ungdomsbevægelser af forskelligt tilsnit i Weimar-Tyskland. Til disse kvaliteter kommer, at Stachura har udarbejdet en biografi over 200 HJ-ledere, ligesom en lang række appendices belyser organisationsmæssige, økonomiske og andre forhold.

J.E.

TIMOTHY ALAN TILTON: *Nazism, Neo-Nazism, and the Peasantry.* (Indiana University Press, 1975). 186 s., 5.40 £.

Udgangspunktet for denne bog, hvis forfatter er en amerikansk politolog, er Rudolf Heberles politisk-økologiske studier fra 1930'ernes begyndelse. Heberle indsamlede 1932-34 et stort materiale til belysning af de faktorer, der betingede, at NSDAP klarede sig endnu bedre ved valgene i Slesvig-Holsten end i andre dele af Tyskland, og han påviste bl.a. en klar sammenhæng mellem de forskellige områders landbrugsstruktur og deres tilslutning til nazismen.

Tilton refererer omhyggeligt Heberles resultater; men man savner i høj grad en vurdering af bærekraften i Heberles analyser på baggrund af den mere nuancerede opfattelse af den økologiske metodes fordele og mangler, som den mellemliggende periode har bragt, og som ikke kan være forfatteren fremmed.

Gennemgangen af Heberles undersøgelse udbygges ved en inddragelse af Landvolkbevægelsen, som Tilton tillægger afgørende betydning for, at nazisterne kunne vinde så stor tilslutning i Slesvig-Holsten.

NPD's fremkomst i 1960'erne gav mange anledning til at spørge, om historien mon ville gentage sig - enten i hele Tyskland eller måske kun i Slesvig-Holsten.

Tilton redegør for en række af de politiske og økonomisk-sociale faktorer, som har ændret sig i mellemtiden, og han kommer derefter frem til det svar, at så mange strukturelle forhold har ændret sig i Slesvig-Holsten, at der ikke var grund til at frygte, at tilslutningen til NPD skulle udvikle sig på samme fatale måde som tilslutningen til NSDAP i sin tid.

J.E.

FRANKRIG

FRANK FIELD: *Three French Writers and the Great War.* Studies in the Rise of Communism and Fascism. (Cambridge University Press, 1975). 212 s., 4.75 £.

Bogens sigte er at belyse første verdenskrigs indflydelse på den eruopæiske liberalisme og

specielt udviklingen af kommunisme og fascisme i mellemkrigstiden gennem en analyse af tre franske forfatteres karriere. Disse tre, Henri Barbusse, Drieu la Rochelle og Georges Bernanos, deltog alle i verdenskrigen og blev i mellemkrigstiden fremtrædende eksponenter for de nye ideologier. Barbusse slog igennem med den pacifistiske roman Le Feu og blev i tyverne et samlingspunkt for kommunistsympatisører blandt franske intellektuelle. La Rochelle var i 1930erne en af den franske fascismes mest artikulerede fortalere, blev under krigen kollaboratør og begik selvmord i 1945. Bernanos nærmede sig i trediverne til fascismen; men hans erfaringer fra den spanske borgerkrig gjorde ham - i bogen »Les grands cimetières sous la lune« - til en indædt modstander af alle former for totalitære ideologier.

Forfatteren er selv klar over, at hans analyse har begrænset rækkevidde; hvad der foregik i Frankrig, var mindre omvæltende end udviklingen i Rusland og Tyskland, ligesom den franske rationalisme efter hans opfattelse lagde sig i vejen for en tilbundsgående analyse af udviklingen i disse lande. Derimod er der næppe tvivl om, at hans analyse rammer nogle centrale punkter i den intellektuelle udvikling i mellemkrigstidens Frankrig.

SYDEUROPA

MARTIN BLINKHORN: *Carlism and Crisis in Spain 1931 - 1939.* (Cambridge University Press, 1975). 394 s., 12.00 £.

De spanske carlister udgjorde forud for og under borgerkrigen 1936-39 det yderste højre i Spanien og var den gruppe, der tidligst konspirerede mod republikken efter kongedømmets fald i 1931. Carlisterne var ganske vist også modstandere af Alfons XIII; men for dem stod de radikale republikanere dog som langt farligere fjender, anti-monarkister, anti-klerikale og anti-militarister som de var.

Forfatteren, der er lektor i historie ved University of Lancaster, analyserer i dette arbejde, der er det første i sin art på engelsk, carlisternes ideologiske grundlag, deres holdning til andre oprørske kræfter i den spanske republik, deres indsats under borgerkrigen og deres rolle i Franco-Spanien.

Blinkhorn påpeger bl.a., at carlismen havde visse holdninger fælles med fascisterne; men forskellene er dog så betydelige, at bevægelsen ikke uden videre kan karakteriseres som fascistisk. Det, der kendetegnede carlisterne, var især deres højspændte nationalisme og religiøse fanatisme. De udgjorde et særlig spansk fænomen, som kun Spaniens historie og sociale struktur kan give rimelig forklaring på.

Carlisternes rolle under borgerkrigen var betydelig. Deres offervilje og tro på en sag, de anså for retfærdig, medførte, at deres væbnede styrker var fuldt så farlige fjender for republikanerne som Francos fremmedlegionærer og mauriske lejesoldater - for slet ikke at tale om Mussolinis lidet glorværdige sortskjorter.

Insight on Portugal. The Year of the Captains. By the Insight Team of the Sunday Times. (Andre Deutsch, 1975). 273 s. 1.95 £.

Ligesom medarbejdere ved det britiske »Sunday Times« var blandt de første til at skrive en bog om den mellemøstlige Oktoberkrig 1973, er staben ved denne fortræffelige søndagsavis i forreste række i behandlingen af omvæltningen i Portugal den 25. april 1974 og de efterfølgende dramatiske begivenheder. Det er velskreven samtidshistorie, der kan læses i samme tempo som en kriminalroman og bygget på det materiale, der under begivenhedernes gang kom journalisterne i hænde.

Der vil komme andre og mere analytiske arbejder om revolutionen i Portugal; men som en førstehånds behandling af et kompliceret hændelsesforløb har bogen store fortjenester. Til de positive sider hører også en god skildring af baggrunden for omvæltningen og en fin fremstilling af de portugisiske kommunisters rolle i det nye styres første måneder.

SOVJETUNIONEN

ALEC NOVE: *Stalinism and After.* (George Allen & Unwin, 1975). 205 s., 4.75 £.

Alec Nove, der er kendt som en af de førende

vestlige kendere af det sovjetiske økonomiske system og dettes historie, har med denne bog vovet sig uden for sit egentlige specialeområde for at give en bredere politisk-historisk fremstilling af Sovjetunionens udvikling frem til i dag. I en levende, essayistisk stil fører Nove læseren fra en diskussion af den russiske politiske tradition fra zarismen over oktoberrevolutionen og NEP-politikken til en analyse af stalinismen. Selv om bogens tyngdepunkt ligger i perioden før 2. verdenskrig, da dette system udvikledes, giver forfatteren en fyldig fremstilling af Stalins efterfølgeres politik og især af Khrustjofs afstaliniseringspolitik og Brezhnevs opbremsning af denne linie.

Bogen prætenderer ikke at give nogen præcist dokumenteret historisk fremstilling; men hvad den mangler i fodnoter og henvisninger, har den i anekdotisk stof og personlige vurderinger og tolkninger baseret på et solidt kendskab til emnet.

P.H.

O.B. Borisov & B.T. Koloskov: *Soviet-Chinese Relations 1945-1970.* (Edited with an introduction by Vladimir Petrov). (Indiana University Press, 1975). 364 s., 7.50 £.

Den foreliggende bog er den hidtil mest omfattende fremstilling af den sovjetiske opfattelse af forholdet mellem Kina og Sovjetunionen. Forfatternavnene er pseudonymer for to sovjetiske embedsmænd, der har haft vidtgående adgang til at benytte fortrolige akter som grundlag for deres fremstilling. Der er således tale om en officiel fremstilling, og det er som sådan - og i kraft af sin længde og detailrigdom - at den påkalder sig interesse.

Kun i meget begrænset omfang lægges der egentligt nye oplysninger frem. I flere tilfælde er det mest interessant at notere, hvad der ikke omtales. Den beskedne sovjetiske støtte under venskabsaftalen af 1950 udpensles og fylder næsten hele kapitlet om perioden 1949-52, mens Korea-krigen må nøjes med seks linjer, dvs. lige så meget som omtalen af et sovjetisk lån til etablering af gummiplantager på Hainan.

Et andet interessant træk er den næsten totale mangel på teoretisk analyse, der til tider - med sin vægt på enkeltpersoner og deres private motiver - virker ganske umarxistisk.

Hele bogens tone er præget af den skuffede filantrops retfærdige harme over de utaknemlige kinesere, der skylder Sovjetunionen deres revolution, deres eksistens og deres økonomiske udvikling. Men trods den intellektuelle ørkenvandring er det ikke desto mindre en uomgængelig bog for alle, der i fremtiden seriøst vil beskæftige sig med den sino-sovjetiske konflikt.

I.F.

Jeremy Russell: *Energy as a Factor in Soviet Foreign Policy.* (D.C. Heath, 1976). 241 s., 7.50 £.

Bogen er up-to-date, men ikke særlig oplysende. Forfatteren har tilsyneladende det indtryk, at det eneste, man behøver at gøre, når man vil forklare energiproblematikken som et udenrigspolitisk sagområde, er at diskutere de energiproblemer, som Sovjetunionen, Østeuropa, Japan, Kina, Vesteuropa og USA står overfor, og så forvente, at udenrigspolitikken logisk følger af sammenhængene imellem disse. Resultatet bliver en opsplittet analyse, der søger at løse alt for mange problemstillinger på sine 241 sider.

På den anden side har bogen en værdi som en indføring i visse aspekter af Sovjetunionens interne og eksterne energipolitik samt ved at indeholde et ajourført statistisk materiale. Men dens mangler er mere udtalte end dens fortrin.

J.D.